

12990.

ANIMADVERSIONES HISTORICO-
CRITICAE

IN

DOCTRINAM DE CONSENSU,
ANTAGONISMO^{ET} ANTENERGIA.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

QUAM

EX AUCTORITATE FACULTATIS MEDICAE
DORPATENSIS

P R O G R A D U

DOCTORIS MEDICINAE ET ARTIS OBSTETRICIAE

LEGITIME OBTINENDO

DIE XL MAJ. MDCCCXV PUBLICE DEFENDET

AUCTOR:

CAROLUS THEOPHILUS HENRICUS
FRIDERICUS BURSUS

BLIEDENO - CURONUS.

DORPATI,

TYPIS J. C. SCHÜNMANNI.

MDCCCXV.

Imprimatur,

ea conditione, ut simulac typis excusa fuerit, antequam distribuatur, septem exemplaria ei Collegio, cui censura librorum mandata est, mittantur.

D. Martinus Ernestus Styx,
Censor.

D 14118

Patri. Optimo.

Ernesto. Danieli. Bursy.

Ministro. Sacrorum. In. Ecclesia. Grenzhofensi. Curoniae.

Praeposito. Dioeceseos. Doblenensis.

Et. Consistorii. Assessori.

Hasce. Studiorum. Primitias.

Sacras. Esse. Cupit.

Filius.

Prolegomena.

Quicumque primus, isque in arte scribendi adhuc tiro, iuvenis prodire ausus est scriptor, quum sane nihil ardentius ex intimo animo haberet optare, quam ut lectores pariter atque censores occursum sit benevolos, indulgentes nec non aequos: hoc et mihi video contigisse, speranti, fore ut, quae aliquo iure debeantur studiorum iuvenium primitiis, hisce meis quoque eadem benevolentia, eadem indulgentia, eademque aequitas fiant.

Tantum autem abest, ut de fine, quem in elaborando hujus dissertationis themate semper ante oculos mihi proposui, quemque assequendi nulli operae parcerem, ver-

ba faciam; ut potius, loco prolegomenorum, in quaestionem vocem:

quid sibi velit consensualis, antagonistica et vicaria illa in organismo humani corporis efficacia?

Ac primum quidem ad hanc quaestionem haud melius, ni fallor, respondendum fuerit, posteaquam edisseruimus, quae circa vocabulum versatur, definitionem Consensus. De vocibus, quibus usi sunt veterum Grajorum medici, scilicet *συμπάθεια*, *σύρροια*, *συμπνοια* et *ἀδελφιξια* *), respondent hae latinis: Consensus, Sympathia; itidem germanicis nostris: Mitleidung, Mitleidenschaft. Quibus vero iam nobis placet innui

„eam primitivam ac propriam rationem, quae inter singulas organismi „humani partes, vel invicem cum sin-

---

¹ *) Hippocrat. lib. de Alimentis sect. IV. p. 351. ed. Foes. *ξύρροια μία, ξύμπνοια μία, ξύμπανθεα πάντα.*

„gulis, vel cum toto, locum habet;
 „et cujus ope et externa et interna
 „irritamenta hanc illamve corporis
 „partem mediate per aliquod pri-
 „mitus affectum organum, vel etiam
 „totum et integrum organismum, me-
 „diante separato organo, excitant.“

Sic Lectores una nobiscum illud, cui involutam cernimus veram Consensus, quo de hic agitur, significationem, ab Hippocrate usitatum verbum *συμπρόθεσις*, sequuturos esse opinamur. Tali enim stabilita, quam et nostram fecimus, notione, tum demum possumus impediri, quo minus alterutrum tantum ponere alterum, aut rem leviter adumbrare videamur. Equidem igitur Tissotium et, cui adhaeret, viro alioqui bene emerito, studiosorum physiologiae magnam catervam, quod phaenomenorum, in organismo humani corporis accidentium, ea solummodo, quae instar sensationis, et ergo ut mera nervi sentien-

tis actio spectata, ab organo primitus irritato ad quodvis aliud idque longius remotum, organum propagantur, sub lege tam late patentis Consensus collocari statuerunt, summo iure, arbitror, ob id reprehendendos. Nam inde sequeretur, ut nervorum systema tanquam fontem, ex quo omnis consensualium phaenomenorum et per se sola et unica efficacia deducatur, consideremus. Accedit deinde, quod istam a Tissotio et adseclis suis prolatam sententiam prorsus carere quadam integritate, ipsis in organismo humano sexcenties observatis, iisque mihi ad consensualia referendis, phaenomenis demonstratur, eiusmodi tamen, ut, siquidem ad explicationes nimis arte elaboratas ac sponte probatas decurrere nolimus, neutiquam ad stimuli propagationem, ope nervorum factam, reduci patiantur.

Definientes supra notionem Consensus, simul nos, quid sit Antagonismus et An-

tenergia [functio vicaria] (*), definivisse putamus. Etenim dum explicat illa circa Consensum definitio totam ideam in genere, Antagonismus contra et Antenergia, seu ideae subordinatae, ad nil nisi modificationes Consensus spectant universalis. Nimirum vero organum, quod propagatione stimuli mediate suscitatum est, si in statum concitationi primitus affecti organi contrarium deductum fuerit, hanc, quae postremo exinde oritur, affectionem appellamus antagonisticam. Sin autem mediate suscitatum organum, relatione ad alterum primitus affectum facta, sic se habet, ut illud via, tum chemica, cum organico-dynamica, in rationes transeat eas, quae, stimulo interpellante, sese manifestant a parte alterius relative ad organismum; tum mediate irritatum organum exhibet nobis phaenomena, quae vicaria nuncupantur.

*) *avri* pro *evigyeiv* actio, efficacia.

Ceterum in hoc campo non licet nobis vagari ad disquisitionem Sympathiae et Antipathiae, eo duntaxat sensu, quo scriptores mystici sic dicti aevi his verbis utebantur, et quo adhuc *Σαυματουμεγχοι* nostrae, qua vivunt, aetatis uti pergunt. Cujus quidem respectu verborum sensus tam variaē variant definitiones, quam differunt istae, quae de universali harmonia partium totius universi, alterarum nempe cum alteris vel ipsarum cum toto universo spectata, audiuntur contritae nugae istaque somnia visa. Neque raro scriptor, ut rem explicaret, hypotheses hypothesis extruxit cum satis magna verborum pompa; speranti tibi certiora, undique incerta et dubia occurrent.

Simpliciter autem volunt sub sympathia et antipathia intelligi eam rationem universalem, quae sit inter singula naturae corpora, sive inanimata, sive animata, interque ipsam rerum naturam, quacum illa, sicuti alterum cum altero, arctissime cohae-

reant ac mutuas inter se patiantur mutationes. At ego, cavens, ne huc atque illuc vager, tantum quatenus doctrina de Consensu; strictiori scilicet significato verbi, fundata fuit in sympathia et antipathia, ad has ipsas, quae modo definiiebantur, respiciam. Neque videtur mihi sympathiae s. Consensus vocibus significari harmonia illa, quam Bausnerus *) in concertatione sua „de consensu partium“ copiosius exposuit. Is enim, explicatione condolationum, quae partibus humani corporis tribuuntur, omis-
sa, plurimum organorum ad unum eundem-
que finem consensionem per vocabulum
Consensus interpretatus est, et postea, quae-

---

*) Bartholomaeus Bausnerus de Consensu partium corporis humani, lib. III. Amstelod. 1656. 8. „Consensus est partium humani corporis earumque actionum et passionum convenientia seu harmonia, quae fit vel naturalis, vel praeternaturalis, illa spectatur in actione et usu, haec vero in morbis seu constitutione quae est praeter naturam etc.

nam et ad quem finem invicem consentiant organa, ostendit.

Tandem si cujus rei notio occurrit minus definita aut valde ambigua, scriptoris est potissimum, ut, quam sibi elegit materiam disserendi, hujusce notionis evadat pro viribus melior interpret. Non habeo igitur, opinor, quod excusationem adspirem, cur tam diligentes notionum hic praefatus sim explicationes.

I n t r o i t u s ,

---

§. I.

Quidquid de primis in orbe terrarum habitatoribus relatum legimus, in meras abire traditiones atque prorsus fabulam sapere, quis est, qui hoc neget? Etenim vero vel ipsius, quem habitamus, planetae historia nil nisi mythi speciem prae se fert, quippe quem, ut videtur, poetae antiquissimorum temporum communicare cum populis, qui, iudicii et rationis vi nondum adulta, sensibus, puerili modo, omnia metiebantur et corpori inservientes vitam vivebant. Horum quidem imperitis ac teneris animis, quum cogitationi nondum intenti essent,

eo facilius inhaerere debebant, qualescunque ex phantasia proveniant, imagines. Poësi igitur, dulci imaginum comiti, adsignata erat omnis vis et efficacia mentis humanae, et in arte unice haec ipsa versabatur. Quae vero nomen gerunt hodie doctrinae, tum temporis erant mere pingues observationes; itidem summa scientia rerum contemplationibus, quarum mens sibi conscia facta fuerit, modo circumscribatur externis. Et en adspicite primam, sicut est, originem eamque duplicem, quam quodvis scientiae scientiarum caput trahere coepit, sive variis narrationibus mythicis obvelatum sit nec non religionis symbolis, sive in numerum phaenomenorum, quae sub sensus ceciderint, adgregatum. Haec ipsa materia, quam in-praesentiarum tractamus, iubet, ut historiarum indagator, usque recurrens ad illam duplicem originem, inde a puerilibus phantasiae lusibus et phaenomenorum cognitione sensibus modo externis percepta progrediatur ad operas quantas sibi sumsit mens maturior, jejunior atque excultior, ut lucem suam doctrinae quoque de Consensu adferrent. Id quod factum est recentioribus temporibus, ubi homines ad liberiores philosophiae, rationi sanae consentaneae, campum remeaverunt; nec sine fructu, quem quacvis alia doctrina exinde cepit.

Periodus Prima.

Inde ab aetate mythica sic dicta usque
ad Hippocratem.

§. 2.

Fuerunt autem Aegyptii, ut universa historia edocti scimus, qui, prae ceteris populis iam perpoliti quodammodo et altiores, (qua tales fata sua memoriae tradenda in chronicis deponi voluerunt,) sane primi animum in organismo corporis humani defixum et intentum haberent. Verum tamen de hac re, quas nobis reliquerunt observationes, partim mero usu cognitae, partim nuda et ea mythica quidem cognitione textae sunt. Orditur historia doctrinae de universali sympathia exponere, iam antiquissimis temporibus animadversa fuisse phaenomena, quae interpretarentur ex quadam arctiori, prout inter nonnulla corpora a natura producta locum habeat, ratione.

Hujusmodi sunt, quae audiuntur de rerum acidarum cupiditate, quo flagrent ex febre putrida aegrotantes, item de appetitu uvarum durante dysenteria, vel haeccum durante diabete.

Et in brutis animalibus atque rebus naturae inanimatis, observata sunt phaenomena, quorum explicatio ad hancce Sympathiam vergit.

Aelianus et Aristoteles multas exhibent narratiunculas, unde patet, animalia bruta, quæ, in morbum aliquem delapsa, duce naturali impetu, hoc illudve medicamen experiendi stude-
rent, eo fecisse, ut hominibus in mentem veni-
rent alia et alia salutis suae recuperandae reme-
dia. Plinius loquitur de sympathia et antipa-
thia, et his vicissim ad res naturae inanimatas
adstrictis, veluti ad aquam et ignem, ad ada-
mantem et magnetem, ad magnetem et ferrum,
denique ad adamantem et sanguinem hirci ¹⁾.
Verum etiam haud ignota fuisse phaenomena
proprie sic dicti Consensus, testamur ipsissimis
Sprengelii verbis ²⁾. — „Den Ausßaß, die
häufigen Augenkrankheiten und verschiedene andere
körperliche Uebel hatte man schon früher als die
Folge des übermäßigen Genusses gewisser Speisen
beobachtet.“

Ex eo, quod apud Herodotum et Diodo-
rum relatum legimus, Aegyptios nempe coactos
fuisse, ut singulis mensibus per totos tres dies
purgarent corpus suum ope cathartorum, cly-
steriorum et vomitoriorum, facile colligi potest;

---

1) C. Plin. hist. mund. lib. XX. proemium et lib. XXXVII.
c. 4. cf. — Anatolii Democriti fragmenta: *περί συμπαθειῶν
καὶ ἀντιπαθειῶν*, in Fabric. bibl. graec. lib. IV. c. 29.

2) Sprengel's Versuch einer pragmatischen Geschichte
der Arzneykunde, 2te Aufl. Halle 1800. Erster Thl. S. 72.

cognovisse eos nexum illum, quo arcte stomachus cum cetero toto corpore cohaereat. Nam plurimos morbos ex abundantia ciborum et ex faecibus primarum viarum originem ducere credebant ³).

Cum Aegyptii in hydropse usi sunt squilla, cui nomen est allegoricum oculi Typhonis ⁴), aliquid iuris habemus credere, ab iisdem iam intellectam atque perspectam esse relationem antagonisticam inter cutem et uropoëticum systema. Quas de anatomia habebant cognitiones, etsi mirum in modum adumbratae sunt et a vero aberrant, tamen his innixi non unam consensualem efficaciam interpretati sunt. Opinabantur enim veterum Aegyptiorum Sacerdotes, inchoare in digito minimo sinistrae manus nervum vel fibram tendinosam et cordi continuari; unde factum est, ut intingerent, quem diximus, digitum in pateris ⁵). Quae verò regula, a sacerdotibus observata, numquid satis demonstrat, eosdem ex consociatione illius digiti cum corde, quae exoriatur auxilio nervi tendinisve, intrinsecus ipsarum partium nexum conjectavisse arctiorem?

³) Herodot. lib. II. c. 77. p. 167. ed. Reitz — et Diodor. Sicul. lib. I. c. 92. ed. Wesseling.

⁴) Pauw recherches sur les Egyptiens et les Chinois. tom. I. p. 168.

⁵) Censorin. c. 17. — Plin. lib. IX. c. 37.

§. 3.

Juxta Aegyptios antiquissimum populum exstitisse. Israëlitae quis est, qui hoc nesciat? At fere nulla in sacris libris Veteris Testamenti deprehenduntur vestigia, quae aliquam denotent consensualium sympathicorumve phaenomenorum, qua Israëlitae gavisissimi essent, notitiam. Judaico auctore Mosaicae geneleos ille venerabilis Judaeorum deus iubet, ut per regem eorum populo testetur ⁶⁾: „ne perumpant terminum ascendendo ad Jehovam videndi animo ut non cadant ex eo multi.“ Et in alio Scripturae Sacrae libro narratur, incolas Beth-Semesii, necessario adspicientes hierothecam, statim epidemia adfectos esse tanta, ut incredibilis hominum multitudo auferretur ⁷⁾. Hujus rei explanationem e principiis comminiscabantur consensualis cuiusdam, cui oculus hominis cum toto ejus corpore subsit, connexionis. Verum ista commentatorum opinio stulta eorundem pietate fulta est. Si enim oculum interpretamur per „fenestras animae“: simul per vim negligentiae legis Mosaicae significatam videmus illam του ψυχικη in τὸ σωματικόν sese exserentem potestatem.

---

6) II. Mos. XIX. 21.

7) I. Samuel. VI. 19.

§. 4.

Rursus et Indorum prima historia nos docet, eum, qui causas functionum humani organismi sedulo indagaverit, inductum esse in sententiam: sicuti partem corporis animalis cum toto, ita reciproce alteram partem cum altera arctissimo vinculo cohaerere. Etenim Indiae sacerdotes, penes quos aliquantum de natura rerum notitiae scimus, omnes omnino cutis morbos adscribebant vermibus ⁸⁾. Neque minus hodierni Indorum medici omnem medendi artem in eo potissimum cerni credunt, ut, aegrotos suos continuo oculis persequentes, sanguinis ictum perquam molliter tentent atque examinent. Id quod ea de causa faciunt, quia quamlibet mutationem arteriarum pulsus in ipsos vultus aegrotorum habere effectum dicunt ⁹⁾. Cujus quidem phaenomeni interpretatione, quae fieri debeat ex universali nexu inter vasa et nervos, etsi carebant isti medici, tamen ipsum phaenomenon recte iam observarunt.

§. 5.

Quamvis de Sina seculo demum decimo

8) Connerat's Reise S. 86.

9) Bernier memoire de l'empire du mogol. Paris 1760. T. II. p. 311.

tertio Minorita quidam Guilielmus Rubruquis ¹⁰⁾ nostrates in Europa primus certiores fecit: attamen verosimile est, Sinas iam dudum pridem haud latuisse Europaeis, quos magistros haberent, cultis ¹¹⁾. Enimvero in scholis Sinarum, ubi artem medendi docebant, praecepta primaria dabantur, quippe ex quibus, utut parum adhuc versatos ipsos testantur doctores, aliqua de Consensu remotiorum partium idea quasi praerogativa elucet. Quae corporis nuncupantur ambae constitutivae partes, et calor et humor, eae in visceribus ac membris dispertitae sunt. Membra quidem, numero sex, ubi humidum primogenium sedem habet, cum sex visceribus, biolychnii receptaculis, consentiunt. Intestina vero minora cum corde, cum renibus ureteres congruunt et cum hepate congruit vesicula fellea. Itidem conspirant maiora intestina cum pulmonibus, stomachus cum splene, et partes genitales cum dextro rene ¹²⁾. Biolychnion aequae ac humidum primogenium, certis intervallis, a membris ad vis-

---

10) Purchars pilgrims, containing an history of the world in sea-voyages and land-travels. P. III. p. 28. (Fol. 1626).

11) Sprengel l. c. I. p. 249.

12) Du Halde description de la Chine. T. III. 462. Haye 1736.

cera iterumque ab his ad illa solent migrare ¹³). Praeterea corpus humanum cum quibusdam externis rebus consensione occulta iungitur; nimirum ita cor pariter ac maiora, intestina iunguntur cum igne, id quod fit aestate; intestina vero cum regione australi; porro hepar et vesicula fellea cum aëre, idque ante lucem et vere; deinde pulmones et intestina maiora cum metallis, quum advesperascit et autumno; tum splen et stomachus cum terra, quando haec locum obtinet coeli sub verticem; tandem renes et ureteres cum aqua respectu habito regionis septentrionalis ¹⁴). Nititur doctrina, quam medici Sinarum de pulsu arteriarum stabilierunt, prorsus in ista informatione de calore et humore, utroque dispartito in membris et visceribus dextri sinistrique lateris, nec non in mutua eorum harmonia. Itaque contendunt, ex lingua, ex oculo, imprimis ex pulsu, totum internum corporis statum et cuiusvis morbi, quo corpus infestetur, sedem ac fontem cognosci posse ¹⁵). Si quis ex corde laborat, eius pulsum explorant in sinistra manu; sin vero e

---

13) Du Halde. l. c. p. 463.

14) Ibid. p. 464.

15) Hauton's authentic account of an embassy to the emperor of China. Lond. 1797. p. 249. 250.

jecinore, perinde quidem fit, ita tamen ut sursum paululo altius tentent arteriam ejusdem manus. Contra ea, si quis ex stomacho aegrotat, dextram eius manum arripiunt, ut pulsum examinent; idem accidit cuipiam ex re-nibus aegroto, tamen examine in loco super carpum instituto. Quippe cujus è regione, qui adest, pulsum, etiam in morbis pulmonum explorant ¹⁶). Teste Cleyero tres illi loci, in quibus Sinarum medici ictum tentare solent, nominantur Kun, Quan et Che ¹⁷). Quorum unusquisque locorum cum certo organo in singulis partibus conveniebat. Jam vero hocce totum physiologices systema, et falsis quidem, quae ex anatomia petenda sint, principiis fundatum, penitus mirum Orientis genium sapere et adolere, nemo erit facile, qui ambigat. Sic enim summa scientia, quantacunque polleant Sinarum viri docti, nostris adhuc temporibus per imagines tantum vel quasi tincta coloribus hieroglyphicae orationis adparet. Quin etiam ipsum Sinensis culturae primum fontem, nimbo denso vanoque, ut ita dicam, conspicimus efulgentem. Nam, quod antiquitus proditum et in vulgus notum est, iam quatuor mille ab-

---

16) Du Halde. l. c. p. 467.

17) Cleyer. Tract. de pulsu p. 4.

hinc annis quendam Houangtum composuisse Codicem Medicinalem, quem universi sequantur Sinarum medici, dubitamus, an veritati consentaneum sit.

§. 6.

Progredimur ad Graecos: Nunquam eminentia ante Pythagoram reperiuntur indicia, unde conijcere queas, Graecis, priusquam philosopho Samico gaudebant, nota fuisse eiusmodi, quae sub forma Consensus patent, phaenomena in corpore humano observata. Tamen ille, suae aetatis magnus heros, quoniam de rebus contemplatione magis quam experientia duce philosophatus est, haud mirum videtur, si qua levis tantummodo de consensu et sympathia mentio illata est eiusdem praeceptis, Anima, inquit, duabus partibus constat; altera ratione praedita, altera non. Illa quidem in cerebro, haec in corde sedem habet ¹⁸⁾. Bene igitur monet Sprengelius ¹⁹⁾: „Wahrscheinlich gab zu dieser Meinung die alltägliche Erfahrung Gelegenheit, daß wir Kopfschmerzen bekommen, wenn wir das Nachdenken zu sehr anstrengen, und daß das Herz heftig schlägt, wenn wir von Leidenschaften bewegt sind.“

18) Plutarch. physiol. philosophi. dec. lib. IV. c. 14. p. 83.

19) Sprengel. l. c. p. 301.

In Pythagorea doctrina de plantarum effectibus illud maxime observatu dignum est, quod de aniso praedicatum legimus; videlicet hoc, si manu teneretur ab aegrotis, efficacissime mederi contra epilepsiam ²⁰). En adspicite unum ex multis sympatheticis remediis, quae Kühnius collegit! ²¹) Alcmaeon, Pythagorae discipulus, observatione fretus, iteratis seminis ejaculationibus moveri capitis dolorem, infirmarique ipsam intelligendi facultatem, hac opinione ducitur: semen partem esse cerebri ²²). Doctrina de decem *ἐναντίοις*, quorum numerus ab Empedocle ad quatuor minuebatur ²³), ad ideam antagonismi redire nobis videtur, sicuti universim philosophiae studium omnibus temporibus circa relationem oppositionum versabatur. At tamen in schola Pythagorea haec *ἐναντία* ad interpretandas functiones animales adhibita fuisse, nullibi reperimus. Jam Alcmaeon penitus novit consensualem illam vim vitalem, prout in organis semen se- et excernentibus et in tunica ephebaei externa manifestatur. Itaque pubertatem cum aetate floris plan-

20) Plin. lib. XX. c. 9.

21) De philosophis ante Hipp. medicinae cultor. p. 245-246 in Akermann. opuscul. ad med. histor.

22) Plutarch. phys. philos. lib. V. c. 3.

23) Sprengel. l. c. p. 315.

tarum comparavit, quae primum florent, tum fructus ferunt ²⁴). Quod Empedocles de sensibus praecepit, id plane ad categoriam sympathiae, Boerhaavio interpretante ²⁵), referendum. Etenim propter adfinitatem, quae inter elementa in rebus sensibus perceptis et elementa in organis sensuum intercedit, tum demum progressum habent sensationes, posteaquam ex organis homogenea elementa attracta fuerint. Oculus dicitur organum splendore plenum, auris vento pervia, nasus halans, lingua aquosae tactusque terreae naturae. Quae cum ita sint, Galenus illud ex Empedoclis carmine de natura fragmentum interpretatus est ²⁶):

Conspicimus terram tellure liquore liquorem,
Aëre naturam aëream, ignem cernimus igne ²⁷).

Anaxagoras, docens, acutorum morborum causam esse bilem pulmonibus, venis, pleuraeque suffusam, persuasissimum sibi habuit, morbos consensuales haud negari posse, quid? quod explicari ²⁸).

24) Aristot. histor. animal. lib. VII. c. 1. p. 995.

25) Boerhaav. praelect. academ. de morb. nervorum, ed. van Eems 1762. p. 422 et 429.

26) Galen. de dogmat. Hippocrat. et Plat. lib. VII. c. 5.

γαιή μὲν γὰρ γαῖαν ἐπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
αἰθέρι δ' αἰθέρα δια ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀίδηλον.

27) Galen. op. ed. Basil. pars I. p. 974.

28) Aristot. de partib. animal. lib. IV. c. 2. p. 1172.

Periodus secunda.

Inde ab aetate Hippocratis usque ad Arabum tempora.

§. 7.

Felicissimae memoriae tertio ante aeram Christianam seculo vixit medicus Cois, princeps omnium medicorum, quem haud immerito *μεγαλὴ Ἱπποκράτης* nomine honorabant. Hippocrates II. Heraclidis et Phaenaretæ filius, ille divus heros inter aequales, luxque decusque doctrinae et artis, tanto acuminis ingenii fuit, ut, quidquid ad vitam hominum concretam et empiricam ipsiusque cunctarum mutationum et temperaturarum vices spectat, penitus animo teneret. Idem igitur et classem consensualium in organismo humano actionum bene norit, necesse est. Hae, quas posteris edidit tanquam phaenomena consignatas, monumento sunt solertissimi, quo viguit, ingenii. Nunc experiamur pro viribus commemorare locos ex Coi operibus eos, in quibus simpliciter phaenomenon consensuale, antagonisticum et vicarium enarravit nec non ad usum rei explicavit.

Ac primum quidem haud ignarus illius, qui locum habet inter mammas muliebres et uterum,

consensus, regulam huc spectantem eamque therapeuticam praescribit, ut ope cucurbitarum nimia feminarum menstrua cohibeantur²⁹⁾. Et ex pluribus, quos scripsit, aphorismis, manifestum est, perbene eum horum maximi momenti organorum et quidem muliebribus propiorum nexum novisse³⁰⁾, pariter atque consensum uteri cum stomacho. Idem observavit saepius, quas vocant μεταστατικας, migrationes organorum alterius ex altero³¹⁾, nec non phaenomena, a consensu abdominis cum aliis corporis partibus repetenda³²⁾. Arcte inter se copulata esse sensuum organa cum toto reliquo organismo, idem acute vidit et perspexit³³⁾. Qua autem ratione fieri, ut quaevis pars corporis animalis illis in systemate musculorum nervorumque motibus ac perturbationibus, quas Convulsiones appellamus, causam praebere possit commovendis; itidem recte hoc scivisse medicum C o u m, ex ejus ingeniosissima de ipsarum

29) Aphorism. lib. V. 50. 52. 53. 37. 38. 39.

30) Aphorism. V. 32. 33. 42. 58. 61. — de morb. mulier. I. p. 592. — Coac. 522.

31) Praedict. I. 166. 167. 168. 169. 165. 164. 159. — Aphorism. IV. 74. — Coacae 173. 183. 185. 189. 209. 236. 563. 622. 626. Aphorism. VI. 37. VII. 11. 12.

32) Aphorism. VI. 11. 15. 16. 17. 21. VII. 17. 30. — De diaet. II. — Coac. 102. 347. 616.

33) Aphorism. VI. 13. 17. 52. — Coacae 240. 400. 645.

convulsionum primariis causis expositione satis videmus ³⁴). Sic etiam regulae therapeuticae, circa venaesectionem datae, ad universalem organorum colligationem spectant ³⁵).

Quantumvis a vero aberrabant Pythagorae placita, quae supersunt, angiologica, adeo, ut, cum nondum anatomice dissecavisse corpus humanum, satis superque demonstrant ³⁶): tamen, quod aperiatur aegrotis ex dysuria, vena interna ³⁷), aegrotis contra ex pleuritide vena cubitalis ³⁸), voluit atque commendavit, exinde sequitur, ut istam partium corporis ope vasorum effectam cohaesionem et necessitudinem haud levi momento aestimaverit. Ac ipsi consuetudini, in doctrina de consensu gravissima auctoritate praevalenti, jura sua suasque partes largitus est, dicens, esse consuetudinem, quae functiones iam per se difficiles faciliores reddet ³⁹).

Ad exemplum Hippocratis, qui consensualia phaenomena prae oculis habuit, pari quo-

34) Coac. 101. 167. 171. 174. 336. 565. 506. — Aphorism. V. 2. 3. 4. 20. VII. 10.

35) Aphorism. VI. 31. 36. VII. 46. 48. V. 31. 68. — Coac. 294. 346. — Epid. VI. 26. — De victu acut. XII. 2. — De affect. II. 10.

36) De natur. ossium p. 275.

37) Aphorism. VI. 36.

38) De vict. acut. XII. 5. 8.

39) Aphorism. II. 49. 50.

que ingenii acumine spectavit Noster antagonismum, quatenus certe ex singulis systematibus communis indolis hominum cognoscatur. Enimvero ubi pertinaci et nocivo vomitu debilitatus fuerit aliquis aegrotus, in hoc alvi dejectionem commovere studuit, et vicissim ⁴⁰). Si quis crebro in sudores iverit, abundantiam humorum indicantes, tum artificiosae evacuationes per stomachum et enteron ut adplicentur praescripsit ⁴¹). Quam sibi animo formabat de venae decussatione ideam, etiamtum a vero discrepantem, in ea therapeuticas suas regulas atque physiologica sua dogmata inaedificavit. Huc referendum e. g. quod de consensuali affectione, qua, dextro latere laeso, sinistrum latus patiat, et vice versa, observatum reperitur ⁴²). Porro quam praeclare intellexerit naturam morborum consensualium, liquet ex loco Libri, quo ipse agit de locis in homine ⁴³):

„καὶ καλύτερον οὕτως ἐστρέψειν τὰ νοσεύμενα διὰ τῶν τὰς νοσῶσας ποιούντων.“

Neque minus Hippocrati iamiam usu evenerat, id quod magni momenti est et notis-

40) Sprengel l. c. p. 419.

41) Aphorism. VII. 61.

42) De capit. vulner. Sect. VI. p. 906. 911. — Coac. 498.

43) Sect. IV. p. 407-408.

simum, nempe ex laesionibus capitis vomitum biliosum procreari ⁴⁴). At observationes suas in locis citatis ita deposuit, ut profecto et Consensus antagonismique rationem haberet. De qua re nobis testis est Galenus, aphorismum libri sexti eum, quo de consensu agitur, explicans ita ⁴⁵): „Τοῖς πασχουσι μορίοις, οὐχ ἀπλῶς ἕτερα συμπάσχειν πέφυκεν, ἀλλ' ὅταν ἐν ἰσχυρῶ γέγονται πάθει· κατὰ τοῦτ' οὖν καὶ τῷ ἥπατι παθόντι λυγμὸς μὲν ἐπίγινεται στομάχον παθόντος· βῆξ δὲ καὶ δύσπνοια τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων· οὕτω γοῦν καὶ τοῖς ἀναπνευστικοῖς ὀργάνοις μεγάλως καταπραγοῦσι, τὸ ἥπαρ συμπάσχει.“
Denique Heraclidis filium illustrem esse legis, quam organismus animalis, isque sub nomine ἀδελφιξίας, sequatur, interpretem, ex ipsius ponderosis audimus, quae sunt, verbis: „πολλὰ καὶ δε ηδελφισται τα ἕτερα τοῖσιν ἐτέροισιν“ ^{*}).

Idem ita et in alio loco, supra citato, Consensus significavit ⁴⁶). Quum satis mihi quidem constat, Hippocratem, quippe quem ille celeberrimus medicus imitandum sibi continuo ante oculos posuit, naturam consensualium

44) Aphorism. VI. 50.

45) Galen. Comment. in aphor. lib. VI. sect. V. 16. fol. 143.

*) De fractis. sect. VI. p. 772.

46) De articulis. Sect. VI. p. 823. G. πολλά καὶ δε καὶ ἀδελφισται τα ἕτερα τοῖσιν ἐτέροισιν ἔχει.

phaenomenorum ex omnibus partibus cognitam et exploratam habuisse: agedum inceptam rei, qua de hic quaeritur, commentationem historicam persequamur. Tamen mihi in votis est, utinam aliquando in studiis, huic scientiae debendis, magis magisque versatus, quoad etiam doctrinam de Consensu, clarius nec obiter tantum intellecturus fuerim, quanta diligentia sapiens Cous, quem superasse scio neminem, penetralia officinae, ubi natura humana, quae nam sit, ostendit, oculis mentis vidisset.

§. 8.

Auctore quidem magno magistro Hippocratica schola condita erat. Cui vero qui adhaerebant, brevi tempore interjecto, a recta via aberrantes, quas ubi res experientia duce contemplati erant, eas subtiliter speculari et anxie rimari coeperunt. Neque enim defuerunt Hippocratici, quos illa Platonis philosophia transcendentalis teneret totos. Unde non mirum est, quod dogmaticismus tali disciplina fundatus et exstructus, de improvviso exstitit regis instar, quidquid in arte medica usu probatum obveniat, dominantis. Iam vero e codice graecorum medicorum, nobis a Pseudo-Hippocraticis in scriptis suis tradito, audimus, quatuor cardinales humores vitae esse materia-

les causas in statu valetudinis tum secundae, tum adversae. Sedent in stomacho, unde, si morbus efficiatur, attrahendi sunt ad diversa organa ⁴⁷). Quaeenam autem sit attractionis idonea causa, ad hoc dogmatici non reddunt responsum. Videtur tamen his placitis philosophico-medice ipsa consensus magni, qui quasi tyrannus est stomachi, observatio vias patefecisse. Intuitionis rerum sensibus subjectarum theoria, ut Plato et Empedocles (§. 6.) ajunt, ad vim sympathicam homogeneorum principiorum redit ⁴⁸). Auditus enim est motus aëris in capite inchoantis et usque hepar propagati. Forsitan ne tum quidem phaenomena observata erant, quibus consensualem nexum aurium cum organis abdominis interpretamur. Cuiusmodi plura exempla recentioribus temporibus nobis praestant Ephemerides ^{49 a}).

§. 9.

Quum nervi primarium, vel admodum, ut placet nonnullis physiologis, unicum sunt organum condolentiae partium; prope est, ut cre-

---

47) De morbis. lib. IV. p. 498.

48) Plato. Tim. p. 491.

49 a) Ephemerides Acad. Natur. Curios. dec. III. ann. III. obs. 182. et ann. I. obs. 194.

das, inde ab aetate Aristotelis, (nat. 380. a. X.) nervorum, quos *πόρος του κεφαλῆς* vocavit, inventoris, passim in ipsam de Consensu doctrinam fusum esse clarissimum lumen. Verum tamen ille Stagiritis haud novit functionem nervorum, quid? quod negavit, aliquid esse communitatis inter cerebrum et organa sensitiva, quae ubique e corde derivabat ⁴⁹b). Iterumque Platoni, vestigia Hippocratis ingresso, mutuam istam inter se partium existentem consociationem cerni angiologia, placuit. Aperta vena in brachio, quae ibi ad hepar continuatur, mala ipsius hepatis sanari possunt. Eademque est ratio, cum aperueris venam in brachio sinistro, ex quo migrat ad splenem ⁵⁰). Fieri non potuit, quin rerum naturalium tam peritus philosophus brevi disceret, communi sensatione totum corpus animale gaudere. Hac quidem sensatione argumento usus est pro vera similarium partium existentia ⁵¹), ex quibus corpus animale compositum est, quibusque phaenomenon illud Syzygiorum in contrariis

---

49b) Aristot. de gener. anim. lib. II. c. 6. p. 1261 et V. 2. p. 1335.

50) Aristot. hist. anim. III. 4. p. 878.

51) Meteorolog. lib. IV. c. 2. p. 805 et De part. animal. II. c. 1. p. 1115.

partibus locum habentium adscripsit ⁵²). Horum sex recensuit supra et infra — dextrorsum et sinistrorsum — ex adverso et a tergo — et ea reperit in plantis et in animalibus ⁵³). Causam vero, quae inest tali mediationi, agnoscimus cum Sprengelio in Sympathica partium corporis animalis conjunctione ⁵⁴).

§. 10.

Epocha Dogmaticorum elapsa, rursus schola Empiricorum principatum tenere pro merito studuit. Ac Serapion quidem (250 a. X.), ille inter conditores hujus scholae primus, ad novam medendi methodum inveniendam tradidit viam, in quam, dum observabat certam eamque mutuum partium consensionem, traductus fuerat. Haec via erat ἡ τοῦ ὁμοίᾳ μέγισταις. Conjiciebant enim ex similitudine phaenomenorum ipsam necessitudinem similis rationis medendi. Sic e. g. a phaenomenis, quae in brachio morbum manifestant, ad morbos transibant, quibus pes capitur ⁵⁵). Quanta vero

---

52) De part. animal. l. c. 1114.

53) De incessu animal. c. 6. p. 1555: οὐ μόνον γὰρ ἐν τοῖς ζῴοις ἐστὶ τὸ ἀνο καὶ κατὰ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φυτόις.

54) Sprengel l. c. p. 525.

55) Galen. de sectis ad introducendos p. 10.

quarumvis singularum partium in totum corpus sit vis ac potestas, docuerunt serpentes veneno infecti, quibus tum Graecia abundabat. Si qua corporis pars a morsu Colubri lebetini laesa fuit, statim ibi livorem, tum generalem resolutionem humorum et haemorrhagias vires immi- nuentes exoriri videbant. Coluber ammodytes (σηπεδών) insuper alopeciam areatam efficit, sicut ex illis temporibus nobis traditum est. Coluber atrox (ὑδρὸς) foedum odorem et putridum ex ore, sensuum obscurationem, vesaniam et subsultum tendinum procreat; ἡ δὲ ψὰς gignit sitim nunquam extinguendam, et ὁ κεράσις exanthemata facit maligna ⁵⁶). Hae observationes ex historia naturali depromptae etsi cadunt imprimis in vehementem effectum veneni serpentum: tamen observatores necessario ductos fuisse ad nexum, in quo est pars immediate laesa cum toto corpore, arcissimum, autumamus.

§. II.

Quod si via, per Hippocratem strata, qua omnis doctrina ab experientia hauriatur, ultra progressi fuerint, eo citius pervenissent necesse est, ut, quae singula in consensu obvia

---

56) Buffon hist. nat. T. XII. p. 282. 320. 355. 273.

facta sunt phaenomena, in corpus quasi colligerent. At, quantum mihi videor, ultimo seculo ante Christum natum, longe a scopo egregio regressi sunt. Etenim Asclepiades, medicus eloquens, Epicuraeorum in suum usum conversis placitis, systema argutiarum tortuosarum plenissimum extruere coepit. Cujus quidem systematis ope, quum auctor, modo ut sibi constans videretur, omnem partium sympathiam negabat ⁵⁷⁾, ipsius consensus efficaciae interitum minatus est. Nam docuit, humani corporis naturam cerni in quadam Sincrasi illorum atomorum, qui moveantur in vacuis sibi concessis spatiis. At elementis separatis per vacua, dic, quaeso, qui potuerit ibi adesse conjunctio? Tamen, quia interdum clysterum ex materiis tam acribus commendat usum, ut vehementes efficiant corporis tremores et percussiones ⁵⁸⁾, tacitus in therapeuticis suis praeceptis consensui innuere videtur. Sic enim sibi sperat optima quaeque a fricatione in corpore molliter facta, in primis autem ab ea, cui tum demum imponatur finis, donec aegrotus somno devinctus iaceat ⁵⁹⁾. Hortatur idem, ut rube-

---

57) Galen. de natur. facultat. lib. I. p. 92.

58) Coel. Aurel. acut. lib. III. c. 8. p. 215.

59) Coel. Aurel. III. c. 8. p. 489. — Cels. lib. III. c. 18. p. 119. — Galen. de tuend. valetud. lib. III.

facientia ex sinapi sumantur in tenaci catharro et lethargo ⁶⁰). In concubitu remedium quaerit contra epilepsiam ⁶¹). Ergo minime dubitat noster Bithynicus de consensuali nexu, quem invicem partes organismi humani habent.

Post Asclepiadem et Eudemus, graecus medicus Themisonisque discipulus (14. a. X.) monet, ut antagonistica stimulatione adhibita, ope clysterum frigidorum, passioni cardiacaе medeantur ⁶²).

§. 12.

Methodicorum schola florente vel ipsius de consensu doctrinae auctoritas refluuit. Ad eam quidem Soranus, verus conditor methodi, prae ceteris animum advertit. Hic de condolatione loquens, quae est inter mammas et uterum ⁶³), omnino principia consensus vertit ad pathologiam et therapiam ⁶⁴). Scilicet in peripneumonia, inquit, totum affligitur corpus, etiamsi pulmo extra ordinem vehementer affe-

60) Coel. Aurel. lib. II. c. 9. p. 93.

61) ibid. lib. I. c. 4. p. 322.

62) ibid. lib. II. c. 38. p. 171.

63) Sprengel T. II. p. 48.

64) Coel. Aurel. lib. I. c. 4. p. 17. et Moschion de muliebribus affectibus n. 126. p. 24. (Gynaecia Wolphii T. I. p. 4-1586.)

ctus est; neque enim sunt morbi topici, strictissimo sensu sic dicti. Quam utiliter ille methodicus, multa therapiae impensa opera, antagonismum in animali organismo consideraverit, usus diureticorum medicamentorum in hydrope et emplastrorum cientium pectori durante peripneumonia impositorum probat ⁶⁵).

§. 13.

Cogitantibus nobis, C. Plinium (79. p. X. n.) tam diligentem fuisse et lectorem et auditorem, ut, quaecunque ad suam usque aetatem de consensu literis consignata et usu observata erant, de his non posset ignorare, sane mirum videtur, cur ea fere neglexerit. Vocabulo sympathiae usus est eodem sensu, quo nos §. 2. sumebamus. Nam quae sunt Graecis *συμπάθεια* et *ἀντιπάθεια*, verbis reddidit: amicitia et inimicitia s. concordia et discordia. Ceterum illum inter cornua cervi ejusdemque partes genitales nexum consensualem animadvertit ⁶⁶).

Eclecticus quidam philosophus, Archigenem puta (97. p. X.) ex condolatione partium interpretatus est statum morbosum, nuncupa-

65) Coel. Aurel. acut. lib. II. 29. p. 140.

66) Hist. mund. lib. VIII. c. 32. „non decidunt castratis cornua, nec nascuntur.

vitque sympathicum morbum, qui, morbo praecipuo remisso, subit, umbram ejusdem ⁶⁷⁾. Descripta membranacea angina, quae ex primis viis originem ducebat ⁶⁸⁾, exempla protulit probantia condolationum efficaciam, prout in morbis ex renibus et in epilepsia sese manifestet ^{*)}. Magnum tribuit nexum systemati partium genitalium cum toto corpore, ratus, castrationem ad minuenda mala leprae haud parum valere ⁶⁹⁾.

Cassius, Jatrosophista, Eclectici nostri aequalis, nervorum decussationem ubique receptam professus est ⁷⁰⁾. Remotiorum partium condolatione significari dixit systematis nervosi, quod impressionibus facile pateat, connexionem. Quapropter capite crusta subducto, scrophulae progignuntur in collo; item sub axillis, ulcusculis antea in manibus visis, glandularum tumores exoriuntur ⁷¹⁾. Ut auribus fricatis tussire oporteat ⁷²⁾, ea de causa fieri censuit,

---

67) Galen. de loc. affect. lib. II. „accidit autem nonnunquam ut efficiens causa pertransiens non firma in particula faciet affectum quem Archigenes cum umbra affectus compararet.

68) Sprengel II. p. 107.

*) Tissot's Werke, übers. von Kerstens, 4r Thl.

69) ibid. p. 107.

70) Cassii Jatrosophistae naturales et medicinales quaestiones pr. 32. p. 42. ed. Conr. Gelsner. Tigur. 1562.

71) ibid. pr. 40. p. 44 b.

72) ibid. pr. 20. p. 38 a.

quoniam id volet nexus ille nervorum consensualis; neque secus se rem habere, si quis in solem inspiciens sternutamentis quatiatur ⁷³).

Etiam condolationis, quae inter ambos oculos adest, noster haud nescius fuit ⁷⁴). Idem quum tam clare tamque caute phaenomena consensus consideravit, permirum videtur historiarum indagatori, quod omne genus literarum priscae aetatis ipso primo Christianae aerae seculo negavit ei opus peculiare, quo de hac materia egisset. Singulis suis iisque novis observationibus Summae eorum, quae hucusque usu observata innotéscebant, adjectis, quilibet scriptor prodiit dux bonusque, quem sequerentur alii senioris aevi, compiler.

§. 14.

Exeunte altera dimidia parte seculi secundi post Christum natum, omnes medicos quasi coryphaeus antecedit Galenus Pergameus. Sed ordiamur de Moschionte. Is quidem observavit, et quod potissimum est memoratu dignum, cantrices nempe suppressione mēnsium laborare ⁷⁵). Hinc manifestum est, eun-

73) *ibid.* pr. 76. p. 43.

74) *ibid.* pr. 14. p. 36b.

75) Moschion de passion. mulier. n. 19. p. 3. (Gynaecia Wolphii T. I. 4. 1586.) ἐπι Φωνῇ γυμναζομέναις τῇ γυμνασία τοῦ αἵματος τὸ περιττὸν καταναλίσκεται.

dem haud nescivisse, systema partium genitalium cum epiglottide teneri aliquo concentu. Porro credit, lac statim post partum recens infanti datum nil valere ad ejusdem salutem ⁷⁶), qua re vim in mammas ostendit.

At Galenus hunc organorum primariorum consensum de ἀνασθημώσεσιν vasorum, quae a mammis ad uterum eunt ⁷⁷). Idem Hippocrati et Aristoteli opinantibus, videlicet omnes corporis humani partes mutua inter se relatione esse et veluti in unum confluere (συνῆξεν καὶ συμπνευσεν), assentitur ⁷⁸). Atque eum, qui inter animam et corpus locum habet, consensum de pneumate deducit, utpote quod, ex spiritu animali praeparatum, una cum sanguine ad cerebrum transducitur ⁷⁹). Est igitur facile intellectu, qui fiat, ut mutato corpore ipsa anima mutetur, utque omnes omnino affectiones et ideae animae ex conditione ac tenore corporis redundent ⁸⁰). Saepissime sternutatoriis adhibitis, subire capitis dolorem, animadvertit

76) *ibid.* n. 63. p. 14.

77) *De usu part.* lib. IX. p. 464.

78) *De morbis curand.* lib. I. f. 4. (ed. Mart. Gregori Paris. 1538.)

79) *De usu partium.* lib. VII. p. 446.

80) Sprengel II. 151. „quod animi mores sequantur corporis temperiem.“

medicus, male tamen hinc argumentans, vel ipsum olfactum in ventriculis cerebri, quo penetret τὸ πνεῦμα, moveri ⁸¹). Sed maxime ad antagonismum respexit medicus Pergameus in explicando motu musculorum ⁸²). Exhibuit plura quoque exempla condolationum, quae in aliis et aliis morbis occurrebant. In primis vero disseruit, quantum momenti faciat cardia ad caput. Hac enim irritata, inquit, exinde somnolentia, convulsio, morbus caducus, etiam cataracta effici queunt ⁸³). Ac tres esse docuit leges condolationum: puta vicinitatem partium, similitudinem structuræ et functionum analogiam. Legi autem de similitudine structuræ submittit partium conjunctionem, ministerio arteriarum, venarum nervorumque factam. Quæ sunt utero functiones, easdem mammis et thoraci adscripturus ⁸⁴), ita horum organorum consensum explicavit. Annon in his statim apparet, Galenum et de Consensus phaenomenis peritissimum sese præstitisse iudicem?

---

81) De organ. odor. p. 207.

82) De motu musculor. p. 556.

83) Tissot's Schriften, übers. von Kerstens, 4r Thl. — Galen. de locis affectis lib. I. c. VI. p. 12. „sane quum vel vapores vitiosi, vel ipsi quoque humores a ventriculo ad cerebrum ascendunt, cogitatio laeditur.“

84) Galen. in lib. III. Hipp. de morb. vulgarib. Comment. I. col. 463.

§. 15.

Sic praeparata per medicum Pergameum nunc tertio Seculo nostrae aere Novorum Platoniorum secta in medium provenit. Ut his ille μικροσμός τῷ μικροσμῷ oppositus primum, unde reliqua ducantur, erat principium: ita idem in doctrina de Consensu principatum obtinebat. Neque vero negaverunt sympathiam omnium daemonum, tum in universo, cum in corpore humano adesse. Et fuit Plotinus quidam qui universum expresse compararet cum organismo humano, ubi, integra Sympathiae varietate, omnia conjuncta essent ⁸⁵). Ceterum epocha, in qua philosophia naturalis olim inter mortua denuo renasci coepit, quum egeat materiis, quas equidem tractare velim: igitur ad eas me converto enarrandas observationes, quas medici quarto Seculo viventes nobis reliquerunt.

Hydropem ex obstructione hepatis deducendum sympathicumque morbum esse, censuit Serenus Samonicus ⁸⁶).

Theodorus Priscianus commendat la-

85) Plot. *περί τοῦ τῶς δῶν ἢ οὐράνια διάθεσις*. in Willouison. anect. graec. vol. II. p. 228.

86) De febribus carmina. c. 27. v. 498. (ed. Ackermann.)

xantia in inflammatione oculorum et cunctos externos stimulos evitandi studet ⁸⁷⁾.

Si quo in vitio est vesica, clysterizari iubet **Oribasius** ⁸⁸⁾, diaphoreticisque repudiatis omnibus, quae solent in morbis exanthematicis adhiberi, loco eorum lenia laxantia commendat ⁸⁹⁾. Rectene agnovit antagonisticum nexum cutis cum entero? In fabulam autem abit, quod **Nemesius** notavit, venaesectione post aures facta sterilitatem nasci. Videlicet hoc explicavit, dicens, in cerebro praeparari semen, inde quo per venas post aures deducatur usque ad testes ⁹⁰⁾. Iterum **Aetius Amidanus** respexit condolationem, cum, pleuritim spuriam ex abdomine derivans ⁹¹⁾, causam cuiusdam generis epilepsiae in primis viis quaerebat eamque per evacuationes ut evitent suadebat ⁹²⁾. Pariter ac **Sammonicus** etiam **Aetius** hydrophem ex hepate deduxit ⁹³⁾. Perbene idem consensus, qui est inter cutem et enteron, ad re-

87) **Thomas Reinesius** variarum lectionum libri tres. I. c. 4. p. 48. (ed. Bernhold 1544.)

88) **Oribas.** collect. lib. VIII. c. 26. p. 339.

89) **Oribas.** synops. lib. VII. 2. 7. p. 226.

90) **Nemesius de nat. human.** c. 25. p. 210. (ed. Fell. 8. Oxford. 1676.)

91) **Tetrabibl.** lib. II. serm. 4. c. 69. col. 434.

92) **ibid.** lib. III. serm. I. c. 4. col. 455.

93) **ibid.** lib. III. serm. II. c. 20. col. 534.

gulam practicam adplicavit, secundum quam frictiones fieri oporteat ad usum aegrotorum, quibus evacuationes praescriptae haud aptae essent 94).

Aetio aequalis fuit Alexander Tralle-
sius. Is condolationem partium in corpore
humano spectatam ad pathologiam et therapiam
contulit. Causarum hemicraniae, interdum ex
faecibus primarum viarum originem ducentis,
discrimen notavit 95). De venaesectione haud
dissimulanter ac satis acute eloquutus est. Haec
vero, cum omnia in corpore humano cohae-
rent 96), ubi loci fiat, perinde est Tralle-
sio. Idem ex irritamentis nervorum in pedibus fa-
etis progigni posse epilepsiam, observavit, illa
regula therapeutica adjecta, ut hoc in casu ex-
ulcerandis remediis in sede primaria morbi
titantur 97).

Et in septimo seculo saepe multumque
indicavere medici scriptores, hoc illudve or-
ganum corporis humani irritari ac vi con-
sensuali captum esse. Illis temporibus medicus
quidam, Paulus, Aeginae natus floruit, qui

94) *ibid.* lib. II. serm. I. c. 96. col. 225.

95) Sprengel. l. c. II. p. 279.

96) *ibid.* p. 283.

97) *ibid.*

arthritidis originem ex dyspepsia nimis impleti stomachi interpretabatur. Eodem modo medicus saeculi decimi tertii, Demetrius Pepagomenes ⁹⁸⁾. Enimvero per dyspepsiam articulis debilitatis ipsi humorum abundantiam in locis, ubi dolor exoritur, in se recipiant ⁹⁹⁾. Paulus Lepram tollit laxantiis ¹⁰⁰⁾, ergo mediante irritatione enteri ad motum, quocum cutis, tanquam organum praepriis patiens, antagonisticè cohaeret. Contra suppurationem internam methodo derivatione utitur ope externorum cauteriorum ¹⁰¹⁾. Sic et in oeconomia organica animalium domesticorum, utpote quam, oblata occasione, diligentius observabant, condolationum phaenomena detecta erant ut supra §. 3 dictum.

Theoria Pauli Aeginensis de arthritide applicata est seculo octavo a quodam Apsyrtō ad explicandum equorum mucum, quem, cum arthritide comparatum, ex suppuratione deducebat hepatis, per quod in cerebro pus geni-

98) De podagra. c. 7. p. 22. (ed. Bernard. 8. 1743)

99) Paul. Aeginet. de re medica lib. III. c. 68.

100) ibid. lib. IV. c. 1.

101) ibid. lib. IV. c. 47.

tum μεταστατικῶς deponitur ¹⁰²). Et mucō μετασχηματισμῶν ad cutem passo, scabies s. ἡ Ψωρα gignitur ¹⁰³).

Periodus tertia.

Inde ab aetate Arabica usque ad Danielelem Sennertum, perfectioris neurologici systematis conditorem.

§. 16.

Civitatibus Graecis libertate ac principatu privatis, jamque in Imperio Romano magna, qua omnes tum corporis cum animi debilitabantur vires, regnante luxuria, Orientis natio ceteris praefulgere coepit, literas artesque benigna luce collustrans. Etenim Arabs, vegetissimo a natura praeditus ingenio et studiosissimus Graecorum imitator atque aemulator, ut ipse princeps nec ulli similis evadere posset omnem operam dedit. Nihilominus tamen re vera malus imitator prodiit. Nam quod sibimet

---

102) Τῶν ἰππιατρικῶν βιβλία δύο. veterinariae medic. lib. II. p. 10—12. (ed. Sim. Grynaei. 4. Basil. 1537.)
103) *ibid.* p. 190.

ipsi in literis excolendis videbatur proprium, id nunquam exemplo fieri potuit digno, quod posteri de Arabe caperent. Itaque vel ipso spatio septem seculorum praeterlapso, (inde a septimo usque ad decimum tertium p. X. n.) doctrina quoque de Consensu, quoad ejus indolem ac formam, haud multum quid? quod nihilo mutata aut perfecta est. Quae passim de illis tam magnis condolationum phaenomenis occurrunt, animadversiones fere sunt hae.

Ac primum quidem Ebn Thophail mutuam cordis et capitis nexum ac necessitudinem ostendit, dicens: unumquodque intestinorum alterius causa et per alteram adesse ¹⁰⁴). Porro Ahrun (Sec. VII) ex systemate cholopoëtico agnovit sedem icteri, et bonas medicas commendavit potiones, ad stagnationes, quae sint in hepate, resolvendas, nec non ad bilem emendendam aptas atque destinatas. Idem, ut in spleneticis morbis venae in brachio sinistro adurantur, praescrisit ¹⁰⁵). Tum Jahiah Ebn Serapion (in initio Sec. IX.) ex organico morbo, quo splen laboret, quia hic sit hepatis

---

¹⁰⁴) Sprengel, l. c. II. p. 344.

¹⁰⁵) ibid. p. 355.

perpetuus socius ¹⁰⁶), quoddam icteri genus explicat. Novit etiam magnam illam, cui caput et stomachus subsunt, condolationem. Ex flatibus rudibus, crassis et obscuris, qui spiritus animales commoveant et inde a stomacho aliisque intestinis adscendant, vertiginis interpretationem suppeditat. Quae quidem vertigo, inquit, averti potest, modo si post aures ligentur arteriae ¹⁰⁷).

Prae ceteris autem, qui Sec. X. inter Arabes vixerunt, medicis, Muhamed Ebn Secharjah Abr Beck Arrasi, quem vulgo Rhazes vocant, valde illustratus et, sicuti universim de arte medendi, ita de doctrina super Consensum vir bene emeritus fuit. Is enim salubrem vomitum cruentum, quippe qui ex obstructione splenis exortus erat, itemque hydropem, a nephriticis lapidibus, progenitum, observavit ¹⁰⁸). Accedit, quod haemorrhoides non raro in uterum, ubi malignas procreent haemorrhagias, commigrare animadvertit. Neque minus quia consensum systematis partium

---

¹⁰⁶) *ibid.* p. 368 — cf. Morgagni de sedibus et causis morborum *epistol.* XXXVI.

¹⁰⁷) *ibid.* p. 367.

¹⁰⁸) *ibid.* p. 383.

genitalium cum toto reliquo organismo cognitum atque perspectum habebat simul professus est fieri plerumque annis pubertatis, ut adolescentes in melancholiam incidant ¹⁰⁹).

Jam vero quamquam Arabum neurologia minime omnibus partibus obsoluta erat, tamen inprimis conjunctionem partium corporis, quae fit ministerio nervorum, prae oculis habuerunt. Etenim Mesue, artis medicae gnarus seculo undecimo, contra dolorem oculorum spasticum commendat emplastra cientia, quae imponenda sunt spinae dorsi, eo quidem loco, ubi, ut opinatur, nervi optici inchoant ¹¹⁰).

Quod antea a pluribus physiologis propositum erat, videlicet omnia organa inter se cohaerere, praecipue cum capite et corde, hujusce medicorum placiti Arabs Ebn Zohr (Sec. XII.) iterum atque iterum mentionem fecit ¹¹¹). Cataractam, quam Galenus subire viderat saepius irritato stomacho, explicavit de humore spissato, qui ex vaporibus, stomacho exeuntibus formatur ¹¹²). Ejusdem discipulus, Ebn

109) *ibid.* 399.

110) Mesue op. omn. quae exstant. (ed. Marini fol. Ven. 1562.)

111) Abenzoar theiser lib. I. tr. XI. c. 2. f. 17. 6. (ed. Surin. Venet. 1496.)

112) Sprengel. l. c. p. 441.

Roschd, historiam memoratu dignam narrat de longo alvi profluvio rheumaticae indolis, quod per metastasin rheumatismi efficiebatur a brachio ad abdomen ¹¹³).

Ex iis, quae modo diximus, manifestum est, quantumcunque Arabes de condolationibus in organismo humano sciverint id tantum ad nonnullos spectare morbos sympathicos.

§. 17.

At si cui dicturo de doctrina Consensus Arabes haud amplum aperuerunt campum, multo majorem infecunditatem cernet in terris occidentalibus, ubi monachi ac sacerdotes nil nisi theosophicas tricas proferebant. Enimvero organa abdominis, quae pro sede quarumvis malarum corporis cupiditatum habebantur, saepissime etiam vel ipsorum morborum sedes et causas esse debere censuerunt. Inde factum est ut potissimum scriptores istius obscurissimi aevi rationem haberent consensualis nexus, quo systema abdominale cum reliquis organis corporis humani vincitur. Sic enim Gilbertus Anglicus (sec. XIII.) nobis descripsit extraordinarium nervinum malum, analempsiam nempe,

---

¹¹³) ibid. p. 447.

quae ex phlegmatico vel melancholico vapore, in stomacho insidente, progignitur ¹¹⁴). Tamen certe magni momenti est quod odontalgias gastricas et rheumaticas distinxit ¹¹⁵). Ceterum adsolebant, quaecumque partibus genitalibus accidunt mala deducere a metastasibus materiae morbi ab organis vitae factis, — hepate et vasis — usque ad partes genitales ¹¹⁶), vel illorum causam e vitiis hepatis extricare ¹¹⁷). Hoc fecerunt, credo, Platonem sequentes, qui hepar sedem esse organumque omnium animi affectionum judicabat. Etiam huc pertinet, quod Varignana observavit, scilicet paralytin ex variolis enasci ¹¹⁸); item quod Petrus de Cerlata in hydropibus cantharides toto scrupulo dari jussit ¹¹⁹). Mondini de Luzzi Bolognensis, qui primus dissecavit duo cadavera humana, multiplicem intestinorum sym-

114) Gilberti Anglici compendium medicinae tam morborum universalium quam particularium. f. 100. C. (ed. Michael de Capella. Venet. 1610. 4.)

115) ibid. f. 160. D.

116) Guilielm. de Saliceto chirurgia. lib. I. c. 49. 50. f. 318. D. F. (ed. Venet. fol. 1546.)

117) Barthol. Montagnana consil. 183 f. 200. c. 219 — f. 238.

118) Sprengel l. c. p. 593.

119) ibid. p. 589.

pathiam explicat unice de communione vasorum sanguinis ¹²⁰). Qua in explicatione etsi plurima requirantur, tamen mea sententia ipse explicator hunc illumve recentioris aevi physiologorum superavit, quibus placet, nervorum systemat² et in doctrina de Consensu principatum tribuere.

§. 18.

His paucis praemissis animadversionibus, initio novi, quod ordimur, seculi, non habemus quod gravem doctrinam de condolatione in organismo humano partium valde amplificatam speremus. Nam omne ad quod potissimum in liberis tendere studuerunt hoc temporis spatio viventes medici, circa placita Hippocratis, Galeni et Arabum in uno systemate collocanda atque concilianda vertebatur. Qua re etiamsi medicinae practicae multa et perquam utilia commoda importata erant, tamen ex altera parte nequaquam fieri potuit, ut non vagarentur medici ad varias easque singulas materias scientiae elaborandas et in medium proferendas, vi quarum omnino ipsius doctrinae de Consensu explicatio bene succedebat. Neque igitur directo et quasi fortuito casu de condolatione dis-

---

120) ibid. p. 565.

putatum est, nec aliud quiddam in commodum eius accidit. Scilicet lis vehemens inter medentes et ubique pervagata exoriebatur de derivatione et revulsione per venaesectionem. Cujus quidem litis processum egregie nobis enarravit Sprengelius et copiosius exposuit¹²¹⁾. Simul per occasionem evenit, ut semper conjunctionis vasorum in diversis partibus rationem ducere cogerentur. Qui vero defendebant revulsionem, hi quodlibet malum corporis consensualis indolis esse rati sunt, v. c. pulmonem in peripneumonia. Idem in parte corporis remotiori, quae primitus affecta fertur, et quae per anastomoses vasorum cum priori consentit, venas aperiendi et hoc modo morbum ad organum primitivum reducendi experiebantur. Atamen id tantum in symptomatibus metastaticis efficere poterant. Brisotius, qui derivationem commendat, revulsioni quidem cunctas, quae creduntur, virtutes ac laudes abjudicat; illud tamen negligit in quonam scilicet casu malum metastaticum, mediante venaesectione, ad organum primitus affectum revellendum est. Hoc autem casu etiam nostris temporibus arabica methodus omnino

---

121) Sprengel. l. c. III. p. 45—74.

præferenda. Thomasius Erastus, Paracelsi antista celeberrimus, defendit Arabum placita contra Brissotium; dixit enim humores, qui inde ab hepate in renes invaserunt, per revulsoriam venaesectionem in pede factum a parte malo infestata detrahi posse ¹²²). Itane Erastus clare significavit consensualem organorum, de quibus quaeritur, nexum? Jeremias Drieverius, qui medium tenet inter scholam Arabicam et Hippocraticam, dedit in favorem prioris regulam, ut sedulo investigetur, unde humores in partem inflammataam influant, quo rursus trahi possint. Id omni tempore in inflammationibus metastaticis faciendum putavit ¹²³). Leonardus Fuchsius, nullam in revulsione singularem contrarietatem neque sursum neque deorsum, nec dextrorsum neque sinistrorsum statuens, tantum ad fibrarum decursum in vasis respexit; id quod Hippocrates appellat *κατ'εξιν* ¹²⁴).

Nempe his fibris, ab organo ad organum

122) Thom. Erasti disputat. et epistol. med. disp. XI. f. 12. A. (ed. Tigur. 4. 1595.)

123) Brissot. Comment. in Hippocr. aphorism. V. 68. p. 429. (ed. lugd. 1551.)

124) Fuchs. parad. med. lib. II. c. 4. f. 64. (ed. Basel. 1535.)

pergentibus; horum alterum cum altero conjungi credebatur. Contra ea Thad. Dunus Locanensis contendit, Hippocratem sub voce *ἰζυγίας* (*evdygias*) harmoniam subintellexisse, quae sit inter partes dextri lateris, pariter inter intestina sinistri lateris ¹²⁵). Haec vero *ἰζυγίας*, quoniam multa vasa utroque latere corporis diffunduntur, etiam de intestinis dextri sinistrique lateris dici potest.

Ubi Vesalius, vir immortalis, cognoverat primus, venam azygos ex intercostalibus musculis et pleura proficisci, vel, prout tunc cogitabatur, eo transire ¹²⁶): subito inter nova proposita novae quoque existerunt lites et rixae, quas in primis Dunus minutissime sequebatur ¹²⁷). At quia de hac re cum magna acerbitate nec raro cum summa sapientia controversabantur, exinde colligi potest, quanti tum ponderis apud physiologos nexus fuerit, quo partes per vasa vincuntur. Ita (et seculo proxime pro-

125) Dun. nova constitutio artis revellandi, derivandi, simpliciterque evacuandi per venaesectionem. lib. I. c. 3. f. 5. 6. (ed. Tigur. 1557.)

126) Vesal. epistol. de usu rad. Chyn. p. 641. — ejusdem de corp. hnm. fab. lib. III. c. 7. p. 323. (ed. Albin. fol. 1723.)

127) Dun. l. c. lib. I. c. 18. A. — lib. II. c. 4. f. 45. B.

piore Tissotius, satis multum eruditionis et quasi decretoriae auctoritatis in vultu gerens, indicem de nervis fecit, quorum ope (ut infra demonstrabimus), ex colligatione partium phaenomena condolationum, organismo humano accidentium, interpretabatur. Etenim vero quas ei Vieusenius, Wildisius et Meckelius in anatomia accenderunt, faces prae-
lucabant.

§. 19.

Posteaquam iste fanaticus error, quo fretum omnes ducebantur monachi, coenobiorum suorum limen superaverat, dissidentibusque medicis Hippocraticis et Arabicis nova adhuc Secta, mempe Conciliatorum, addita erat socia; nunc ineunte seculo XVI. Paracelsus magna et sane inaudita iactare verba coepit. Hujus loci non est ut, quot quantisque de rebus bene emeruerit, examinemus. Nec equidem habuissem, quod Nobilis ab Hohenheim mentionem facerem, nisi historia litterarum aevi sui multa opera nominasset, quibus et titulus et argumentum sunt Sympathia et Antipathia. Huc referenda scripta Fracastorii, Portae, Libavii, Mizaldi, Peuceri, Milichii, Herrmanni et Avoli. Qui vero omnes viri celeberrimi Sympa-

thiam sibi materiam scribendi elegerunt in singulis dissertationibus. Idem fecerunt senioribus seculis Grandius, Elzerus, Kornemannus, Kozakius, Zimara, Hovenius, Goclenius, Wirdigius, Rattray et Boerhavius in praelectionibus suis de morbis nervorum. Verumtamen Sympathiae nomen sensu usitabant eo, quo significetur ille ex simplicibus rationibus et ipsa rerum natura haud explicandus nexus humani corporis, quocum omnia, quae externa sunt, cohaereant vel etiam talis conjunctio, quam res naturales, sive animatae seu inanimatae, habeant. Et hic praeterire nequimus, quod Paracelsista Ludovicus Settala in libro suo de nervis adnotavit, harmoniam s. concentum inter partes visus interque membra corporis adesse; ad quod multis perplacet. Ex maculis et naevis, qui conspiciuntur in naso, alios judicat, qui penem occupant etc. ¹²⁸).

Verum ex parte huc non pertinent placita ista absurda istaeque opiniones inanes, quas Paracelsus et ejusdem adseclae protulerunt. Neque tamen infitiandum est, ita saepissime hominem longius repetere ea, quae in promptu sunt. An

mirum igitur videtur, quod consensum inter singulas corporis humani partes proxime evidentem in Scriptis maximi voluminis et modi, quae Nobilis Bombastus edidit, vix commemoratum reperimus? Ultra modum sapere conatur fanaticus. — In hoc tamen laetamur, quod in uno saltem loco scriptorum Paracelsi, quae Joh. Husonius Brisgojus vernacula reddenda curavit, aliquid de consensuali abdominis nexu deprehendimus ¹²⁹). Ibi leguntur haec: „Der Magen ist mit drei Gaben von der Natur geziert, Consumente, Sympathia und Concordante, daß ist verzehrenden, mithelligen und übereinstimmenden, mit jedwedem Gliedern des ganzen Leibes, sammt deren Condition, Gelegenheit und digerirenden Proprietät.“ Dum rixa inter medicos exarsit, quid valeat uroscopia, quid non; aliis in mentem venit pronuntiare, ex urina non omnino quidem morborum, attamen eorum certe, quibus capiuntur renes et hepar, iudicari posse sedem ¹³⁰). Nomino hic Josephum Langium, Petrum Forestum, Thomas Tyensium et Capiyacci. Ingenuae Fore-

---

129) Paracelsi chirurgische Schriften von Joh. Hus. Brisgoj. Strasburg 1628. p. 750.

130) Sprengel l. c. 198—200

stus professus est renes et hepar urina purgari; et his ambobus organis mutuum consensualem nexum adscripsit¹³¹⁾. Nihilo secius tales observationes colligere et collocare, prorsus neglectum est. Quae vero magni momenti erant et ipsam artem medicam ditabant, nova illa anatomica inventa, sensim ad perficiendam doctrinam de Consensu efficacissima, adjutavere physiologos, ut, Bombasti nugas non amplius exaudientes, in viam se darent, ubi res melius ex usu cognosci queat. Quin hic experiamur breviter exponere, quatenus anatomiae periti docuerint physiologos exquirere leges, quae Consensum et Antagonismum spectant.

§. 20.

Ante omnia neurographia maxime profuit, ut ad rem immediate propius accederent. Nervorum enim, quos iam dudum organa sensitiva agnoscebant, communem originem in cerebro vel in medulla spinali, eorundem ordinem et, quo invicem copulantur, nexum perspicere coeperunt. Atque sic necesse fuit, ut adepta cognitione systematis, quod tam evidenter tamque graviter in vitam organismi momentum facie-

---

¹³¹⁾ Forest. de incerto & inar. iudicio. lib. I. c. 5. p. 180. (ed. Frct. 1610).

bat, vere ad explicanda Consensus phaenomena insolita, uterentur. Ne tamen mirum alicui videatur, quod in scriptis Fallopiæ et Fabricii ab Aquapendente notas aliquot, quibus Consensus organorum significatus sit, frustra quaesiverit. Nam credere licet, hos viros doctissimos tantummodo formam ac speciem corporis humani, quod ex omnibus partibus, et internis et externis, perspectum habebant, fuisse intuitos, ut recte et accurate eam lineis describere sibimet ipsis ac posteris suis valerent.

Renaldus Columbus, Vesalii discipulus, neurologiam nondum examinatam primus aggredi est ausus, et oculorum et temporalis musculi sympathiam explicavit ex nervorum tertio pari in temporalibus musculis diffusorum ¹³²). Quod fieri adsolet, ut surdi simul muti sint ¹³³), hoc Varolius de conjunctione nervorum gustus cum chorda tympani in cerebro — in ponte Varolii — interpretatus est. Verum eiusmodi conjunctionem adesse inter nervos gustus et nervos auditus, negavit Laurentius, corporum sector minime probabilis. Itaque contra eos disputat, qui, tali conjunctione sta-

¹³²) Sprengel l. c. p. 595.

¹³³) Anatom. lib. I. c. 7. p. 31.

bilita, baryocoiām et mutitatem semper iunctim adesse, vel quod dicitur, coexistentiam habere, putant ¹³⁴). Piccolhomini Ferarensis, in anatom. praelect. affert plura, quae de decussatione nervorum cogitata sunt; unde ad condolationem oculorum plus minusve concludere possumus. Sunt, inquit, qui credant, nervos opticos eum in finem copulatos esse invicem, ut stimulus, qui praeter naturam fit in uno oculo, cum altero communicetur ¹³⁵). Qua quidem interpretatione nihil invenit absurdius.

Multo melius de condolatione disseruere Physiologi, Pathologi et Therapeutici seculi XVI. Inter quos magnum habent Victor Trincavella Venetus et Petrus Forestus, de quo supra. Uterque narrat hunc illumve ordinem morbi; tamen vim consensus haud evidenter ostendunt. Victor observavit cancrum in lingua cum hemicrania, et ischuriam subire, si quis resupinus effuserit ¹³⁶). Idem, duce Galeno, condolationibus stomachi cum capite, hepate, utero et entero diligenter expositis, ad

¹³⁴) Laurent. hist. anatom. lib. XI. c. II. p. 965.

¹³⁵) Piccolhomini anat. praelect. p. 288. D. (ed. Romae 1686).

¹³⁶) Vict. Trincavella consil. med. lib. III. cons. III. col. 669 et III. 67. 519. (ed. Basil. 1581).

eas refert, quod feminae intra primos menses graviditatis solent nauseare et frequenter vomiturire ¹³⁷). At dictis suis adjecit verba: „ni fallor.“ Consensum cerebri cum toto reliquo organismo interpretatus est de nexu ope nervorum, arteriarum et venarum habito. Hanc condolationem, auctore Avicenna, vocat Consensum relativum. Praeterea peculiarem formam statuit sub absoluto. Est consensualis efficacia, quae modo redit ad ejusdem proprias facultate ¹³⁸).

Forestus observavit biliosam maniam ¹³⁹), porro epidemicam capitis inflammationem eiusmodi, qua multi homines in Gallia An. 1545. cruciabantur, et quae a vermibus progenita erat ¹⁴⁰). Observavit etiam mutitatem, quam vermes procreant ¹⁴¹). Cum in suris sanguinem per siccas cucurbitas evocaverat, vehementem vomitum eumque cruentum continuit ¹⁴²). Viginti annis post istum epidemicum et

137) De ratione curandi particulares humani corporis affectus, lib. VII. c. 13.

138) ibid. lib. II. c. 1 et 2.

139) Forest. observat. lib. I. observ. 10.

140) ibid. lib. VI. obs. 7.

141) ibid. lib. VI. obs. 38.

142) ibid. lib. XIII. obs. 14.

sympathicum morbum, qui inter Gallos grassatus erat, in Batavia Rembertus Dodonaeus animalvertit, anginam epidemicam in peripneumoniam migrasse¹⁴³). Narravit idem, se in suppressione menstruorum haematemasin, et in alio casu lacrimas cruentas vidisse¹⁴⁴). Valde memorabile est, quod in corpore mortui comitis cujusdam Francogallici, cum dissecaretur, renes induratos, ureteres amplificatos, vesiculam rigidam et duram, et ureteres totos suppuratos reperit. Gonorrhoeam tale quid effecisse dixit¹⁴⁵). Felix Platerus, quum in dissecando hydropici cuiusdam corpore renes perforatos et hepar hydatidibus impletum videbat, consensum cutis cum hepate et renibus argumentatus est¹⁴⁶).

§. 21.

Sine dubio prae ceteris Ludovicus Duretus, praeclarus et elegans commentator Coicarum praenotionum Hippocratis, doctrinae

143) Dodonaei observat. medicis. c. 18. p. 44. (ed. Colon. 1581).

144) ibid. c. 26. p. 63 et c. 15. p. 37.

145) ibid. c. 41. p. 105.

146) Fel. Plater. observat. lib. III. p. 718. (ed. Basil. 1614).

de Consensu fovit. Nam quidquid de *συμπάθεια* graecorum cogitavit et praecepit, tantam habet claritatem et auctoritatem, ut ei assentiri neminem et physiologis pudeat.

Illae vero prae-notiones fidem habent. Unde nobis clarissimum fit, magnum magistrum pulchre, quae organismo humano accidunt, phaenomena consensualia novisse. At quod idem leviter tantummodo attigit, hoc a Dureto Delphinato cum maxima perspicuitate et gravitate tractatum videmus. Ubi de Sympathia loquitur, semper leges exponere haud neglexit, qualescunque ei notae erant; v. e. vicinitatem primitus et per vim Consensus irritati organi; deinde similes functiones similemque structuram et nexum vasorum ¹⁴⁷). Maxime insuper respexit *συμπάθειαν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν περιφερικῶν* ¹⁴⁸). Hoc quidem intellexit connexionem singulorum cum capite organorum, quae ope nervorum in cerebro inchoantium (*τῶν ἀρχῶν*) et ad peripheriam (*τῶν περιφερικῶν*) redeuntium fiat. Quantum vero momenti similis functio faciat, inde apparere dixit, quod saepe dysuria locum habeat,

---

147) Ludovici Dureti in Hipp. coac. prae-not. interpretationes et enarrationes. (ed. Chrouët. lugd. 1737. fol.). p. 7, 16—53, 7—160, 34—411, 67. 68.

148) ibid. p. 117, 2—210, 60—268, 42—457, 5.

tametsi unicus ren aliqua inflammatione aut calculo nactus fuerit morbum ¹⁴⁹). Paracopes s. delirii transitum in phrenesin vocavit transitum a sympathia in idiopathiam ¹⁵⁰). De passionibus sympathicis recte iudicavit. Quibus enim ipsum malum nequaquam removeri posse, sexcenties professus est ¹⁵¹). Condolationem autem eam, quae cardiacam pariter atque caput dominat, omnium multo gravissimam esse duxit ¹⁵²). Haec omnia sufficiunt, ut nobis persuadeamus, perbene Duretum principia Consensus animo comprehendisse.

Celebratissimus Johannes Fernelius, Dureto fere aequalis fuit et sympathicos morbos cognovit. Nam peculiari capite exposuit de morbo per Consensum in libro suo de pathologia ¹⁵³). Ab Tissotio et Ambrosius commemoratur qua medicus de doctrina Consensus optime emeritus ¹⁵⁴). Paraeus nobis ex historia morbi, quo Carolus IX. laboraverat, condolationum exemplum edidit. Narrat

¹⁴⁹) *ibid.* p. 518, 63.

¹⁵⁰) *ibid.* 160, 63. 64—253, 38.

¹⁵¹) *ibid.* 178, 48—272, 55—318, 47—403, 65—486, 37—529, 70. 71.

¹⁵²) *ibid.* 160, 35.

¹⁵³) *De naturali medicinae parte. lib. III. c. 1.*

¹⁵⁴) Tissot l. c. p. 374.

enim, Carolum, ictu in nervos brachii adacto, convulsum fuisse ¹⁵⁵). Ejusdem medici Sprengelii mentionem injecit, dicens, eum praeclare observasse suppurationem hepatis, quae laeso capite subit ¹⁵⁶). Et ceteri scriptores hujus aevi passim observationes literis mandarunt, quarum causa omnino a phaenomenis consensualibus repetenda est. Sic enim Franc. Valeriola malum pleuritidis auxilio naturae, mediante alvi profluvio, discurrere vidit ¹⁵⁷). Sic itidem aperto vaso haemorrhoidali curatus est melancholicus, quem amor percusserat ¹⁵⁸). Mammarum et ex parte uteri quoque consensum magnum docent duo memorabiles casus, quos Diomedes Cornarus recenset. Hic nempe animadvertit, mutitatem ex induratione mammarum ¹⁵⁹), et baryocoiam ex difficili partu sequi ¹⁶⁰). Amatus, natione Portugallus, concubitu sanatam esse dysenteriam, observavit. En ergo miram sanationem per irritatio-

---

155) *ibid.*

156) Sprengel l. c. III. p. 489.

157) *Observat. med. lib. I. 4. p. 33.*

158) *ibid. lib. II. 7. p. 163.*

159) *Consil. med. habit. in consultationibus. cons. 7. p. 13. (ed. Lipsiae 1599).*

160) *ibid. cons. 10. p. 84.*

nem antagonisticani systematis sexualis factam! 161). Idem narravit, homines saepe pervigiles tandem lethargico morbo implicari, convelli, vel etiam mori 162). Eodem modo rationali Mundella Brixianus baryocoiae medebatur irritatiōne revulsoria, auxiliantibus cauteriis, setaceo et legali diaeta 163). Neque hic silentio praetereunda videtur medendi methodus, quam Vettori ad usum melancholicorum adhibebat. Is enim voluit, ut extrinsecus fiat curatio, nempe per unguenta aromatica, per emplastra cordi imponenda et per hirudines ad anum adhaerendas 164). Sic porro Altomarus, professor Neapolitanus, usu aquarum sulphurearum curavit dysuriām 165), quae in cutem praecipuam vim et efficaciam habent. Nonne hoc systema usopoëtico adversarium? — Fonseca Pisanus animadvertit, finitis vehementibus haemorrhoidibus, digitos debilitatos esse 166). Aetio-

---

161) Curationum medicinalium Centuriae septem. cent. I. cur. 9. p. 131.

162) ibid. Cent. II. cur. 47. p. 177.

163) Haller. bibl. med. pract. vol. II. p. 39.

164) Victorii medicinalia consilia ad varia morborum genera. cons. 15. f. 166. 6 — cons. 37. f. 303. 6. (ed. Venet. 1551. 4).

165) Altom. de medend. corp. hum. mal. lib. I. pars II. p. 256).

166) Consultationes medicae. (Frcft. 1625.) cons. 82. p. 509.

logiae etiam ratione habita nexum consensualem, quo organa invicem copulantur, frequenter pathologiae studiosi attenderunt. Medicus ille Pisanus chlorosin virginum ex splene deducit¹⁶⁷⁾. Petrus Salicus Diversus, Faenzae natus, contendit, causam formalem arthritidis stomacho inesse, et praeprimis in bilem conferendam esse plurimam culpam¹⁶⁸⁾. Marcellus Donatus Mantuanus, splenem cum renibus arctissime cohaerere putat, assentiens simul Galeno, impuram materiam morbi, quippe quo splen laboret per renes educi¹⁶⁹⁾. Aphtas enasci saepissime post lienteriam vidit Nicolaus Piso¹⁷⁰⁾. Quae quidem observatio medica ex continuitate cutis, enteri, et pharyngis repetenda est. Johannes Eyens in serie morborum, qui flatibus patos credit, etiam dentium dolorem recensuit¹⁷¹⁾. Huc referendus Ballonius, auctor multarum historiarum, quae morbos sympathicos spectant. Qua de re

---

167) *ibid.* Cons. 6. p. 58.

168) *De affect. particul.* c. 16. p. 287.

169) *De medic. histor. mirab. lib. IV.* c. g. f. 208. b.

170) *De cognoscendis et curandis morbis lib. III.* c. 12. p. 520. (Frcft. 1585).

171) *De flatibus humanum corpus molestantibus.* c. 10. p. 69. Antwerp. 1558).

Tissotius eum praedicavit¹⁷²⁾. Leonhard. Fuchsius mentionem fecit morborum per sympathiam sic dictorum, tamen nil novi de his attulit¹⁷³⁾. Jam vero audiamus venerabilem Gasparum Bauhinum de phaenomeno, eoque tum notissimo, scilicet ejus, quae inter mammas et uterum detegitur, condolationis: „Tanta est, inquit praeclare, sympathia uteri cum mammis, ut contrectatae libidinem excitent“¹⁷⁴⁾. Idem harmoniam quam inter nares videmus et partes externas ventris, de conjunctione venae epigastricae et mammariae explicavit.

Ex his omnibus manifestum est, seculo XVI. non solum observata, verum etiam explicata fuisse phaenomena consensualia, quibus vero superioribus demum temporibus viri docti studia sua suasque operas consecrare potuerunt v. c. debuerunt.

---

172) Tissot l. c. p. 374.

173) Leonhard. Fuchs. instit. med. lib. III. Sect. I. c. 1. p. 508.

174) Casp. Bauhin. theat. anatom. lib. II. c. 2. — cf. Haller. element. Physiolog. Tom. VII. lib. XXVIII. §. 14.

Periodus quarta.

A Daniele Sennerto usque ad Stahlium.

§. 22.

Ineunte seculo XVII. Danielis Sennertus (nat. 1572. Vratislaviae — denat. 1637.) cogitationem doctrinae, de qua hoc loco quaeritur, toto pectore amplecti coepit. Hic professor Vittebergensis sine sale scripsit nec ullam tulit sententiam. At qualis sit differentia morbi per idiopathiam et morbi per sympathiam ostendit. Ex praeceptis, quibus tum utebantur, pathologicis, consensuales morbos designavit tales, quales exorti erant per materiam morbi extrinsecus progenitam in parte, quae ipso morbo corripitur. Exempli causa, inquit, melancholia est idiopathicae indolis ac naturae, quatenus in cerebro melancholici et obscuri spiritus animales producti fuerint. Est autem sympathicae, prout ex splene, ex venis mesenterii, vel undelibet vapores bili atra impleti in cerebrum adscenderint. Itaque morbus sympathicus triplici modo nascitur: 1° si quaecunque pars ab altera materiam i. e. vaporem vel aliquid liquidae naturae in se recipit v. c. casu quo caput afficitur vaporibus ex stomacho spleneve adscendentibus. Huc accedit alius casus, quo nempe bilis propter obstructam vesi-

cam biliariam et propter morbos ex splene primum in hepar, deinde in systema venosum, denique in totum corpus redundat. II° si spirituum animalium efficacia, quae facit conditionem, sine qua actiones animales nil valent, interpellatur, v. c. si propter laesionem medullae spinalis aut aliuscunq̄ue nervi sensatio et motus earum partium intercipitur, ad quas ipse nervus tendit. III° si materia ad actionem necessaria deficit, v. c. in obstructis laesive pulmonibus vel musculis costalibus paralyti laborantibus neque spiritus animalis neque aër exhalatus ad formandam vocem suppeditari potest¹⁷⁵). Fere similiter cogitavit de Consensu Lazarus Riverius (nat. 1589 — denat. 1635) ille professor in Monte Pessulano ad exemplum Sennerti conformatus¹⁷⁶). Quo duce itidem morbum sympathicum et idiopathicum distinguens simul inter sympathicum et deuteropathicum aliquod interesse discrimen adnotavit¹⁷⁷). Verum post se reliquit Sennertum in definiendis causis morborum sympathicorum, inter

---

175) *Instit. medicin. lib. V. p. 188 et 189.* (ed. Villberg. 1628).

176) *Sprengel l. c. T. IV. p. 365.*

177) *Laz. River. opera med. univers. p. 27.* (ed. Lugd. 698. fol.)

quas quinque numerat : vicinitatem, similem structuram, communionem functionum, situm, et nexum partium per se ipsum talem. Ac vicinitas quidem causam facit condolationis, cui manus et brachium, ossa et muscoli adjicientes, stomachus et hepar, pleura et pulmo, pulmo et cor subsunt. Ope structuræ similis omnes partes nervosæ cum nervosis, item carnosæ cum carnosis consensuali nexu copulantur. Fit functionum communiōe, ut mammae cum utero, vesicula cum renibus arcte cohaereant. Situs causa caput consensuali modo cum reliquis partibus, quæ infra jacent, vincitur; sicut cum stomacho, hepate, utero, et aliis, dum vapores exorientes facile ad caput proveniunt, quippe quod vice versa, materiis fluidis defluentibus v. c. in pulmonem et stomachum, illas partes nominatas dominat atque regit. Denique ex nexu partium per se ipsum tali condolatio explicatur, quæ est nervis cum cerebro, quæ arteriis cum corde, quæ venis cum hepate, et vice versa ¹⁷⁸). Si adest in corpore, quaecunque sit, dispositio præternaturalis, plures partes

---

178) *ibid.* p. 32. (vicinia, genus, officium, connexio, situs). — cf. Franc. Zypæ. *fundament. medicin.* articul. XV. p. 267. (ed. Bruxel. 1638. 8.)

— ita professor noster contendit — una affici solent, propterea quod primitus affecta pars in cunctas ceteras, quibuscum in communione est, statim vim condolationis infert. At igitur affectionum sympathicarum et idiopathicarum ut recte notetur discrimen, sane acutissimus requiritur visus ¹⁷⁹). Post haec Riverius signa ad quae medicus de hac re iudicaturus, attentum animum advertere tenetur, per indices consignavit. Sympathia partium quae sunt calidae qualitatis, major est quam ea, ubi contraria qualitas partium locum habet, veluti cordis et hepatis. Partes molles et relaxatae, quia minus obstare queunt causis moventibus, fortiori consensione junguntur quam partes durae et densae, E. c. cutis relaxata facile recipit humores, qui ex internis partibus emanant, et iterum humores capitis facile in pulmone colliguntur. Insuper professor nos denuo remittit ad vicinitatem, ad similem structuram, communionem ect. ostendens simul, qua ratione et efficaciae remediorum adhibitorum et symptomatum, quoad magnitudinem, tempus, ordinem atque tenorem eorum, auxilium comparare oporteat, ut passionem sympathicam ab idiopathica discer-

---

¹⁷⁹) ibid. p. 51.

namus ¹⁸⁰). Has quidem observationes de Consensu in medium prolatas easque graves atque subtiles, non possumus quin justo adsensu accipiamus, quid? quod Sennerto et Riverio palmam deferamus, qua uterque, prae Vieussenio et Willisio, dignus videtur. Neque enim refert quod Vieussenius satis acute multiplices nervorum anastomoses ita cognovit et perspectas habuit ut ex his omnem, quam observaverat in organismo animali, efficaciam consensualem explicare posset:

Anno 1600, Andraeas Laurentius in opere suo anatomico aliquot observationes de Consensu deposuit. Inter alia vomitus quo aeger ex renibus inflammatis cruciatur, partim de nervis sumit quos renes recipiunt ex plexu gastrico, partim ex eo, quod cutis eorum continuatio est ejus, quae stomachum inducit ¹⁸¹). Porro sympathiam, quam patiuntur intestina cum lumbis, interpretatus est ex plexu nervoso Fallopico dispartito ¹⁸²). Et Consensum inter uterum et mammas partim de musculis intercostalibus, quorum ad partes genitales nonnulli

---

180) *ibid.* p. 52.

181) *op. anatomic.* cap. XXIII. lib. 6.

182) *ibid.* c. XV.

diffunduntur, partim de vena azygos, quae terminatur in sinistra vena spermatica, explicavit.

§. 23.

Jam vero inter literarum cultores Johannes Baptista van Helmont, quasi divino spiritu monitus et mystagogus, aequales suos meliora ducturus, prodiit. Nam systematis chemiatrici fundamentis plane diffractis atque dejectis, novis rebus studens, potentem suum Archaeum eumque immaterialem ac divinum introducere molitus est, cui omnes functiones mandabat in corpore humano, tum firmo tum infirmo, et per quem in stomacho et splene Dumviratum agi dictavit. Tantum autem abest, ut hic inquirere velim, quam procul a vero aberravit Helmontius, aut quam propinque forsitan ad verum idem fanaticus accesserit, qui evidenter imagines rerum contueri adsolebat; ut potius animadvertere haud omittam, ex studiis talis viri, dummodo minus inertem sese praestitisset, quae usus docet, observare, quamlibet aliam disciplinam sane majorem lucrum factum iri. At amore immodico totum se suo Archaeo dederat. „Quidquid enim in natura humana accidit, id per Archaeum accidit.“ Ita apodictice et a priori vult. Qua quidem lege sua primaria fultus, omnes

physiologices nodos expedit. Explicatu igitur phaenomena Consensus nihil facilius. Inde a stomacho et splene, in quibus est Duumviratus Archaei, quasi in throno sedentis, ejusdem imperio reguntur omnes corporis partes, et ipse fermentum suum per aberrationes mittit in eas partes, quae morbo sympathico implicantur. Hoc modo exoritur epilepsia; item delirium, si Archaeus ex stomacho in caput aberravit. Arthritis tamen non sedem habet in membris, quae dolorem commovent, sed postulat, ut concedatur aberratio facta a parte spiritus animalis ¹⁸³). Apoplexiae, vertiginis et asthmatis fundamentum est ille Duumviratus ¹⁸⁴). Durante peripneumonia furiosus Archaeus acidum mittit in pulmones ¹⁸⁵). Et hydrops nascitur propter Archaei iracundiam, quae in renibus secretionem impedita commota est ¹⁸⁶). Idea Duumviratus, apud Helmontium Consensum stomachi fuisse maximi momenti et ponderis, satis superque declarat. Idem nobis edidit profecto mira et inaudita exempla, quae

---

183) Helmont. ortus medicin. p. 236, 314. (ed. Amstelod. 1652).

184) *ibid.* p. 240, 292.

185) *ibid.* p. 320.

186) *ibid.* p. 415.

abundanter confirmant Consensum ventriculi cum ceredro ¹⁸⁷). Nihilo secius totum hoc systema nequaquam theoriae rationali de condensationibus convenire potest. Neque fuit physiologus senioris aetatis, qui Helmontio, scriptore in doctrina de Consensu tam jejuno, usus sit in elaboranda materia tali, qualis haec est.

§. 24.

Vix reperitur inter anatomicos, qui antecesserunt, diligentior doctrinae de Consensu explicator, qui simul ad nervorum nexum respexit, quam Thomasius Willisius ¹⁸⁸), professor Oxfordensis (nat. 1622 — denat. 1675). Permagnam vim et efficaciam adscribit nervis intercostalibus, quam habeant in sympathiam omnium corporis partium cum capite, quum hoc originem suam a ramis quinti sextique paris nervorum ducat ¹⁸⁹). Ramis vero, qui ex diversis aliis hujus nervi decurrunt, junguntur intestina pectoris et abdominis ¹⁹⁰). Sane abs

187) Helmont. *jus Duumviratus*. p. 24. f. — *Sedes animae ad morbos*. p. 278. f. (ed. Freit. 1707).

188) Thom. Willis. *Cerebri anatome, nervorumque descriptio et usus*. (ed. Gerard Blassij. Amstelod. 1682).

189) *ibid.* c. XXVI. p. 93.

190) *ibid.* c. XXVI. p. 4 — 100.

re fuerit, si scriptiunculae nostrae plures adhuc immiscere velimus ejusmodi explicationes. Sufficit, quod sciamus, Willisium anatomiam nervorum egregie calluisse et ad quamvis eorum anastomosin cum labore ac studio hoc illudve phaenomenon consensuale reduxisse.

Pari modo et Raimundus Vieussenius (nat. 1641 — denat. 1716) in Monte Pessulina enucleavit Consensum inter singula organa corporis animalis ex nervorum connexionem; v. c. Consensum eum, qui est inter aurem et linguam, inter intestina abdominis, inter cor et venam brachialem, item inter cor et stomachum, interque hepar et stomachum ¹⁹¹). Facile explicatu ei visa est condolatio cerebri cum aure, lingua et systemate abdominali, nimirum ex dispartitione nervi accessorii ¹⁹²), et intercostalis ¹⁹³). Porro Consensum dextri sinistrique pedis cum reliquis partibus corporis interpretatus est de nexu nervi intercostalis cum dextro et sinistro crurali ¹⁹⁴). In conjunctionibus varii generis, quas nervus intercostalis facit cum omni-

---

191) Vieussenii Neurographia universalis. p. 341. 330. 356. 376. (ed. Frcti. 1690).

192) *ibid.* p. 347. 350.

193) *ibid.* p. 365.

194) *ibid.* p. 379. 394.

bus nervis spinalibus, dum ramos suos una cum intestinis pectoris et abdominis communicat, fundatas esse opinatur condolationes inter omnes corporis partes, et internas et externas ¹⁹⁵). Ruborum et pallorem in vultu effici propter acerrimos animi motus, et syncopen explicandam esse de irritatione octavi nervorum paris, quae fiat per affectiones in sensorio communi ¹⁹⁶). Ceterum Vieussenius, ille neurographiae egregius excultor, pariter et anatomico et physiologico studio magnus exstitit fautor.

Anglicus Thom. Morton de morbis, quibus efficacia consensualis demonstratur, ita enarravit, ut inde multae praeceptiones ad usum aptae proficiscerentur ¹⁹⁷). Tamen, in explicando quid sit Consensus, vere lusisse videtur. Tota machina corporis humani conficitur ex fibrillis cerebri prolongatis, et ergo cum ipso cerebro artissimo vinculo cohaeret. Morbus nascitur ex mala conditione spirituum animalium et eorum motibus, quae fiant contra legem. Propterea quod omnes partes, ut modo diximus, in capite inchoant et cum eo junguntur,

¹⁹⁵) *ibid.* p. 378.

¹⁹⁶) *ibid.* lib. III. c. IV. p. 351 — 352.

¹⁹⁷) Morton. *phthisiologia.* lib. III. (ed. Genève. 1727).

morbus celeriter pervadit totum corpus. Ita gignuntur affectiones consensuales, item metastases ¹⁹⁸⁾ quarum ratio a subita migratione spiritus morbi repetenda est.

Ex epistolis medicis ¹⁹⁹⁾ a Thom, Bartholino editis, argumentum cujusdam commentationis compertum habemus, quae profecto digna fuisset, ut, Langwedelio tum propter occupationes privatas recusante, aliuscunq; in favorem posteritatis exscribendam eam typis curarit. Cui quidem titulus est hic:

„Consiliarius anatomicus Consensum partium
 „corporis humani tam externarum quam in-
 „ternarum per praecepta atque exempla vete-
 „rum potissimum auctoritate et recentiorum
 „demonstratione anatomica stabilita praxi
 „medicae imprimis inserviens a Bernhar-
 „do Langwedelio M. Doct.“

Nobilis a Meiningen, literarum usu junctus Bartholino, quum librum manuscriptum ab eodem accepisset, non potuit, quin magnopere collaudaret et commendaret opus. At, auctorem in eo peccasse, idem professus est,

198) Morton. pyretologia. p. 15. (ed. 1727).

199) Bartholin. epist. med. a doctis vel ad doctos script. Cent. I. et II. Hafniae 1663. p. 541. sq.

quod, repugnante veterum auctoritate, nimium ad sanguinis circulationem respiciens, ea de causa condolationes inepte explicavisset. Non abs re, opinor, fuerit, si hoc loco initium adscribebam catálogos eorum, quae illo libro continentur, prout vir nobilis a Meiningen ad usum praeceptoris sui excerpserat, quae sequuntur:

Index casuum in quibus Consensus partium
proponitur et declaratur:

Abdominis muscoli sub hypochondriaco dextri
siti et laesi in consensum trahunt peritoneum,
ratione viciniae, in viro quodam.

Caput communicat cum pulmonibus et pleura,
aspectu vasorum, in juvene.

Cerebrum consentit cum corde, ratione vasorum,
in infante.

Cranii sinistra pars laesa communicat cum dextera
in rustico quodam vulnerato ²⁰⁰).

Valde placent gravitate sua, quae Ettmullerus (nat. 1644 — denat. 1683) de Consensu observata nobis reliquit. Is enim, antecessores cum fructu adhibendi cupidus, Sennerti, Riverii et Willisii praecepta una comprehensione amplecti voluit. Id quod fecit satis multo

successu. Etenim discernerat, ad exemplum Riverii, morbos sympathicos ab idiopathicis; insuper tamen ab illis etiam deuteropathicos. Tres tantum leges condolationum indicabat: scilicet legem connexionis partium per continuitatem, deinde per contiguitatem, denique per nexum, qui nullo alio auxilio nisi nervorum adest. Ac primae quidem legi submittit tremorem labiorum, imminente vomitu; item dolorem glandis, quem commovet calculus vesicae; porro effectum illum saluberrimum, quem affricus umbilici habet in stranguria. Jam vero ex lege secunda fieri putat ut homines, qui laborant stranguria, frequenti crucientur tenesmo, quoniam vesicae collo immediate intestinum rectum attingitur. Neque minus in eadem lege cernitur interpretatiō irritationis colli vesicae, quatenus per eam in corpore feminae et anus et vagina uteri simul suscitantur. Quam ob rem clysterio adplicato saepe oritur abortus; iterum exinde sequitur, ut durante singultu cardia, et in hepatitide diaphragma, suscitantur. At nervosae et membranaceae partes sunt propria organa Consensus. Quae quidem Ettmuellerus comparat cum chordis intentis, quibus spiritus animales undique vibrant. Ad illas autem tres leges quum non posset reducere omnia phaenomena consensualia, eorum qui-

dem adhuc plura nominavit, quae eo reduci queant, tamen aut in abundantia sanguinis mutanda, aut in phantasia, vel in diversis motibus spirituum animalium, vel in aliacunq̄ue re causam habent. Huc v. c. referendus Consensus sic dictus, qui est inter testes et tracheam in viri corpore: nam haud raro tussis mutatur cum testiculorum tumore, et vocis mutatio, quae annis pubertatis locum habet, convenit tempori, intra quod testes perfectionem et maturitatem nanciscuntur. Cessante menstruatione, nascitur cancer pectoris; Schenkius refert, oleo ex radicibus nucis aquaticae (*Trapa natans. L.*) applicato in scroto canities tingi posse de integro. Epithemata ex Sempervivo, aceto et nitro, testibus imposito, narium haemorrhagiam suppressi; et facile dejectionibus laboraturum eum, cui in pavimento saxeo planta pedis frigore laesa fuerit etc.²⁰¹).

Ad exemplum Willisii celeberrimi Neurologi, sternutationem ex consensuali irritatione nervorum musculorum respirationis per irritationem idiopathicam nervorum membranae pituitariae explicavit, et arctissimum nexum di-

---

²⁰¹) Mich. Ettmueller. op. med. theoretico - practico. Tom. I. p. 204. (ed. Manget. Genew 1736).

aphragmatis cum musculis faciei, prout videatur in ridendo, declarat. Causa hujus Consensus est connexio tertii et quarti nervorum paris cum intercostali et vago nervo ²⁰²). Sicuti inspiciendo in solem sternutatio efficiatur, ita, ex sententia Amati Lusitani, sternutare dicitur mas abstinentissimus concubitu, simulac pulchrae feminae os et oculos intuitus fuerit. Provocat Noster ad Bartholinum, qui etiam adnotavit, finito coitu plerumque effici sternutationem ²⁰³). Consensum, quo arcte cohaerent cerebrum et stomachus, interpretatus est unice ex conjunctione harum partium ope nervorum factam. Praeterea citavit scriptorem Franco-gallicum, Cordemoyum, qui in tractatu „de discrimine animae et corporis“ ²⁰⁴) rationem affert, cur caput magis cum stomacho consentiat quam cum aliis partibus. Quae vero ratio explicandi sine dubio mirum in modum fabulosa et poëtica videtur. Nam Cordemoyus sumit eam a sensibilitate cardiae, in quam alimenta, per naturam gravidæ matris varie mutata, singularem vim inferunt. Huc accedit,

---

202) *ibid.* Tom. II. p. 459.

203) *ibid.*

204) Haller. *biblioth.* T. I. p. 544.

inquit, quod spiritus animales ex cerebro in stomachum invitantur, et quod iis hoc modo via, qua eunt a capite ad stomachum, et vice-versa, a stomacho ad caput, facile et perpetuo patet. Abundat Ettmuellerus exemplis, et inter alios, quos ipse novit, novos quoque et rarissimos narrat casus. Magnam concedit phantasiae potestatem, qua regatur stomachus. Sic enim refert, facile fieri posse, ut attentus auditor aliquis horribilium narrationum nauseare et vomiturire oporteat etc. Deerrationes phantasiae, item cupiditates saepe ridiculas feminarum passione hysterica cruciatarum, nec non melancholiam hypochondriacorum proficisci contendit ex consensuali mutatione cerebri, cuius morbus originem habet in stomacho. Denique praecipit, ut altero oculo adspiciendum sit ad cerebrum et systema nervorum, altero vero ad stomachum ²⁰⁵).

In animadversionibus, quas alius scriptor seculi XVII. Johannes Riolanus Laurentii libro de Anatomia adiecit, nonnullae super Consensum occurrunt observationes nil valentes. Equidem vero explicationis tantum, quam, plane novam atque insolitam, de sympathia in-

---

205) *ibid.* Tom. III. p. 187 et 188

ter lumbos et abdomen dedit, hic mentionem facio. Etenim ille modo dictam sympathiam una cum transitu arthritidis in colicam deducit ex nexu vasorum. Descendens truncus Aortae ramos mittit in medullam spinalem, et alios ex Coeliaca in mesenterium; postremi rami usque ad Aortam sanguini adducunt Serum; id quod ab Aorta medullae spinali remittitur, ubi potest efficere paralysin membrorum superiorum et inferiorum. Quid? quod peripneumonia saepe transit in paralysin brachiorum et pedum, posteaquam ipsud adductum serum in medullam spinalem transierat ²⁰⁶). Quis est, qui non procul hac in re noscitare velit audacem petulantemque Harveyi antagonistam? Nam Riolanus, alioquin vir doctissimus, valde tamen disputax et gloriae cupidissimus, de industria oculos auferre conatus est spectantibus, ne magno inventori circulationis sanguinis debitum honorem tribueret. Atque in eo reclamavit Laurentio, quod sympathia renis et hepatis in continuitate peritonaei causam habeat, at contendit, sympathiam contra explicari posse de plexu nervoso Falloppiae, qui immediate infra renes jacet ²⁰⁷). Atque de Consensu, qui

---

206) Riolan. op. omn. p. 657. (ed. Lut. 1649.)

207) *ibid.* p. 661.

est inter barbam et partes genitales, jocose loquutus est varia. Barba quidem augetur, inquit, coitu celebrato; barba, virorum decus, virginibus quoque crescit, cum suppressae sunt menses ²⁰⁸).

Denique inter medicos seculi XVII., Carolum Pisonem, Robertum Sibaldum, Georg. Baglivium, quos Tissotius nobis recenset ²⁰⁹), primus ille epidemicorum morborum inclytissimus observator, multos hucusque inexplicatos morbos de condolatione partium per nervum abducentem interpretatus est. ^{210 a}). Baglivius in nono capite suorum operum praxeos medicae varia symptomata acutorum morborum perquam utiliter adnotavit, unice ex condolatione explicanda ^{210 b}). At si Consensum deducit plerumque ex continuatione motus per fibras musculares ²¹¹), ab una parte tantummodo iudicium valet. Esse fibrarum oscillationem continuatam, dicit, quae, pe-

208) *ibid.* p. 368.

209) Tissot l. c.

210 a) *Observat. de morbis a colluvie serosa.* p. 132.

210 b) Baglivi *op. omn. prax. med.* p. 32—115. (ed. Lugd. 1735.)

211) *Ejusdem de fibra motrice. specim. I.*

dibus refrigeratis, dolores colicos commoveat. Efficaciam autem consensualem incitamenti refrigerantis comparat cum sono, quem artis musicae peritus imittit in scyphum vitreum; ubi observetur, ipsum vitrum non raro frangi²¹²). Ex vibrationibus mechanice continuatis, fibrae motricis explicavit phaenomenon, quod in eo cernitur, ut in viciis renum pulsus lateris morborosi mutetur; ut interdum hemicrania socia accedat²¹³), utque malo ingravescente dolores, convulsiones, paralyses et abscessus societatem faciant; nam vibratio communicatur cum systemate musculorum, nervorum et vasorum²¹⁴).

Sic Baglivius judicavit de Consensu. Attamen multa, quantum mihi videor, in ambiguo reliquit. Equidem vero nominavi eundem, propterea quod de sympathia partium mentionem intulit, et quia usque ad hanc periodum historia rei, quam tracto, ex tali ratione universim tantum metiri potui, ex quali phaenomena consensualia observata erant, praeterquam quod ipsarum observationum Summa disciplinae more ad systema redacta fuit.

---

212) *ibid.* p. 335.

213) *ibid.*

214) *ibid.* p. 336.

Periodus quinta.

A Stahlio usque ad Recentiore[m] aetatem.

§. 25.

Ordinur nunc progrediente historia seculum decimum octavum. Quo quidem ineunte viri immortales, Stahlius, Fr. Hoffmannus et Hallerus, nobis obviam veniunt veluti heroes propitii arti, quam docebant, quamque perfectiorem reddebant. Eorum systemata tam late patent, ut ex iis uberrimae ad usum doctrinae de Consensu emanent observationes; tamen simul, unumquodque pro sua ratione ac propria indole, inter se discrepant adeo, ut non hancce gravem partem physiologiae circumscribant. Enimvero Georg. Ernest. Stahlius una cum Frider. Hoffmanno (uterque 1660 natus), duce ac praeceptore Wedelio, professore Jenensi initiatus est arti medendi et studiis humanitatis eo quidem tempore, quo praecepta medica vel formulis algebraicis impleta et quasi induta, vel, sit venia verbis, ex Se- et Excrementis organismi humani extracta erant in loco, ubi metalla excoquebantur. Neque aliter fieri potuit, quin medici istius temporis, quidquid sana mens et experientia praecipit ac docet, male computarent vel etiam irri-

tum pronuntiarent, nisi quid, ut ita dicam, ipse caminus emiserit. — Quodsi tum Jatromathesis et Chemiatria haudquaquam satisfacere poterant ingeniis Stahlii et Hoffmanni, hac re commoti, melioris formulae auctores prodierunt potentissimi,

§. 26.

Magnum et universum illud *Movens* et *Agens* in corpore humano est *Anima*, ψυχή. — Sic habent verba, quibus vir nunquam obliviscendus, Georgius Ernestus Stahlus, summum principium artis, medendi significat. Haec anima est *Ens immateriale* nec quidquam aliud quam ipsa natura, prout Veteres eam intelligebant. Quidquid agat, temere agit, nec suarum sibi conscia est actionum, quae sola ratione, neutiquam vero ratiocinatio consequuntur. Quilibet facile intelliget, in quantum Stahlus et ejusdem discipuli principium animae immaterialis ad explicandam sympathiam applicaverint. At inter discipulos sine dubio primus competit locus Roberto Whyttio, qui contra Hallerum anno 1764 personam aequae acerrimi ac subtilis adversarii sumere coepit. Is enim, ut novo argumento probaret existentiam animae immaterialis, quandam sympathicam contractionem constituit nervorum eo-

rum, in quos nullus stimulus immediatam vim habuerit, sed qui cum nervo primitus suscitato in nexu sunt consensuali. Exinde ratiocinatur, motum musculorum omnino de vi animae, quaedem irritatio sympathica perficiatur, interpretandum esse²¹⁵⁾. In primo capite suarum disquisitionum de hysteria et hypochondria descriptionem nobis edidit perquam utilissimam et copiosissimam argumentorum. Disseruit enim de sympathia partium corporis humani ita, ut vix quidquam desideremus. Ac primum quidem experientia duce demonstrat, quamlibet partem corporis, cui vis sentiendi competat, cum toto corpore sympathiae vinculo cohaerere²¹⁶⁾. Deinde eam sympathiam ostendit, quae inter organa corporis eaque diversi generis locum habet. Orditur condolationem capitis et descendit ad ceteras partes²¹⁷⁾. Hanc tribuit systemati nervoso, et rem illustrat exemplo ranae, cui caput abscissum erat. Nam posteaquam ranae non relicto intervallo illatum erat vulnus in digito pedis, haud ullae efficie-

215) Sprengel l. c. T. V, p. 68.

216) Whytt's theoretische Schriften, Leipzig 1771. p. 254.

217) ibid. p. 257—267.

bantur convulsiones. Quae vero violentissimae conspiciebantur, simulac intervallo quadrantis horae vulneratio facta fuerit. Priori casu digitorum irritatio, ex vehementibus doloribus, quos facit capitis abscissio, effecta, prorsus inefficax est ²¹⁸). Sunt animi affectus, item Laudanum et stimulus antagonisticus, inquit Stahlianus celeberrimus, quae mutationem in corpore per vim sympathiae effectam tollere queant ²¹⁹). Negavit porro Consensum exoriri operas vasorum, membranarum, telae cellulosae et similis structurae partium, quum putaret, phaenomena, copulationibus ejusmodi adscripta, non esse sympathica, vel talia qualia de nervis certe explicaret, qui vasorum etc. comites sunt. Qua in re Musgravius, Neuro-pathologiae studiosorum unus omnium princeps, cum Whyttio plane consentit ²²⁰). Consentunt pariter omnes omnino ii, qui systema nervorum utique sibi vindicant praeprimis potentem judicem et regem. — Etsi vero Whyttius arbitatur, nervesse organon consentiens, tamen, gravissimis

---

218) *ibid.* p. 267.

219) *ibid.* p. 268.

220) Samuel. Musgrave *Betrachtungen über die Nerven und Nervenkrankheiten. Aus dem Englischen. Leipzig: 1776.*

argumentis fultus, arguit, quod ajunt theoretici, Consensum a peripherica nervorum conjunctione provenire; etenim contra ea dicit, nullibi adesse nervorum anastomoses ²²¹). Neque minus deteguntur sympathiae inter partes, quae ope suorum nervorum nequaquam junctae sunt, v. c. inter oculum et stomachum, quorum ille quidem obscuratur, quando hic debilitatus est ²²²); item inter cutem et aurem, inter ambos renes, oculos etc. ²²³). Aliis et aliis, per se subtilibus, praemissis dubitationibus, postremo pervenit ad argumentationem, ni fallor, praeproperam: ergo omnem sympathiam tribuendam esse cerebro juxta et medullae spinali ²²⁴). Confert insuper apta exempla, ex observationibus sumta, quas ipse et quas alii fecerunt usu probatas ²²⁵). Lex sympathiae ita accipitur, ut sensatio, cum cerebro communicata ab organo primitus irritato, sensationi similis sit ei, quae organon, nunc consensualiter suscitatum, durante sua primitiva affectione cum sensorio communicare adsolet ²²⁶). Cujus quidem senten-

---

221) Whytt. l. c. p. 273.

222) *ibid.* p. 275.

223) *ibid.* p. 276.

224) *ibid.* p. 282.

225) *ibid.* p. 283.

226) *ibid.* 284.

tiae dicit primariam causam cerni in efficacia illa, quam affectus animi in corpus humanum exerant ²²⁷). Id quod innumeris confirmat exemplis. Paulo infra plures sympathiae species vertit ad viciniam partium ²²⁸), et in fine contendit, permultas irregulares sympathias explicari posse neque de vicinia partium et nervorum suorum conjunctione, neque de communi consilio motuum sympathicorum, qui (pluribus itidem exemplis illustrati) ²²⁹) tum infirmam tum aegram valetudinem, unde pendet totius corporis salus et conservatio ²³⁰), commitantur.

Immutavit Sauvagius doctrinam Stahlianam, eique adjecit notas sine animo conscriptas. Nihilo secius placuerunt adeo, ut in his vel Philosophi mentem exercerent. Quo factum est, ut Davidi Hartleyo, qui ex hypotheticis vibrationibus originum nervorum cunctas interpretabatur animae functiones, de hac re alia et alia animo volventi visum sit, conscribere de associationibus quaestiones valde prolixas, quae semper, non aliqua ex parte, ad doctrinam de Consensu spectant ²³¹).

---

227) *ibid.* 289.

228) *ibid.* p. 299.

229) *ibid.* p. 297.

230) *ibid.* p. 302—305.

231) Hartley's *Betrachtungen über den Menschen, seine*

Jam vero Bordeus Stahlianam placitam de tonico motu vitali²³²), tamquam vi tendente ac remittente, suo systemati intexuit, ubi hunc tonum nominat vim primariam telae cellulosae. Per hunc tonum fibrae contrahitur tela cellulosa et remittitur tam variis modis, ut in cellulis textus antagonismus continuus locum habeat, utpote qui prae ceteris in peritoneo atque pleura maxime innotescit²³³).

Nugis obscuris et phantasmatibus istis, quae Ludovicum de la Caze habent auctorem, doctrinam de anima tono, et, his veluti principiis motus et sensationis, intexam videmus. Utrumque posuit in diaphragma et praedicat partes aponeurotico-membranaceae esse organon motorium. Vitalitas proficiscitur ex motibus diaphragmatis et tunicarum cerebri²³⁴).

Josephus Barthezius, ut demonstraret, qua ratione quidam morbi unicum latus occupare soleant, corpus humanum in magnas

Pflichten und Erwartungen. Uebersetzt von Distotius. 11 Band, S. 35. (Rostock 1772.)

232) Stahl. dissert. de motu tonico vitali. Jenae 1692.

233) Bordeu recherches sur le tissu muqueux et sur l'organe cellulaire. Paris 1766. 12.

234) Louis de la Caze institut. medicinae a medicis. conspectu. Paris 1764.

duas partes dimidias divisit²³⁵). Vires principii vitae cohaerent quidem cum quacunque parte, tamen nequeunt per longum tempus manere solitariae, ideoque brevi consequitur condolatio inter singula organa et totum corpus. Quid sit autem sympathica natura et indoles, consensione organorum progenita, sine effectu hucusque explicavere. At nihilominus sane meretur, ut functionibus corporis humani perquam diligentissime observetur²³⁶).

Est magni momenti, respectu Stahlianae doctrinae habito, quod Fontana invenit, nullum inter retinam et iridem esse nexum, nec ergo cogitari posse, cum hac ab illa communicari stimulum. Hac de causa actionem, quae eodem tempore fit, et iridis et retinae, quaerendam esse in cura, qua providens anima retinam tueatur²³⁷).

Gallio de hypothesis Stahliana disputanti, placuit, in eadem positam fuisse sententiam: nimirum suppressam materiam perspirationis auxilio urinae frequentur excretae, et de-

235) Barthez. de principio vitali hominis. Montepess. 1773. 4.

236) Ejusdem nouveaux elemens de la science de l'homme. Montpell. 1778. 4.

237) Fontana de' moti dell' iride. Lucca 1765. 8.

jectionum aquosarum, per animam deduci atque removeri ²³⁸). Nonne vir doctissimus in risum abiit? Quis est, cui non statim in mentem veniant Helmontii phantasmata? Equidem fateor aperte, Stahlium de doctrina Consensus, qua tali parum emeritum mihi videri, et memet ipsum vituperandum censerem, qui tamen multa verba de Stahlio fecerim, nisi doctrina ejusdem sane tanta totius disciplinae facta fuisset emendatrix, ut forsitan, deficiente ea, nondum prodiiisset Hallerus talis, qualem se praestitit virum, vel ut ipsa doctrina de condensationibus adhuc in tenebris mansisset.

Etsi verum est, quod nemo dubitat, Bordenuum, De la Caze et Barthezium scholae Stahlianæ addictissimos fuisse discipulos, attamen ex variis varie mutatis placitis, quae passim immiscebant, colligere possumus, eosdem non ubique juravisse in verba magistri. Id potissimum manifestatur habito respectu Consensus. Quod si Stahlius statuit, unitatem et universitatem esse animae immaterialis fundamentum, cui subjici posse quaecunque phaenomenon consensuale; contra, qui postea par-

---

238) Gall's philosophisch-medizinische Untersuchungen über Natur und Kunst im Menschen, S. 7.

tis *Stahlianae* erant, magis tonum fibrae prae oculis habuerunt, quippe qui tonus organa corporis quadam propria relatione jungat. — *Asseclarum* ultimus et ingeniosissimus fuit *Platnerus*, professor *Lipsiensis*. Qui clare et aperte de se enuntiavit: „*Stahlinus* sum, et sympathiam nervorum ab animo vel maxime censeo esse repetendam ²³⁹⁾.“ Tamen, quae vere primitus non essent, multa phaenomena corpore humano accidentia, referri ad sympathica, dixit. Nam saepe fieri, ut nervorum perturbatio celeriter ac subito propagetur ad omnes partes, eas quidem, quae forte malo nervino laborant. Ejusmodi condolationem haudquaquam pro consensuali haberi posse. Exemplo utitur relationis illius, quae in infantibus locum habet inter dentes et abdomen, simulque narrat historiam cujusdam militis, qui, curatione vulneris sclopetarii in pede incepta, vomitorium acceperat, et postea, ubi convaluit, quoties ex pede dolebat, toties cardialgiam nauseamque sensierat; et vice versa, stomacho debilitato etiam in cicatrice vulneris sclopetarii ceperat dolorem ²⁴⁰⁾. Sunt multi in corpore humano motus

---

239) *Platner* de causis Consensus nervorum physiologicis. *Lipsiae* 1790. in *Ludwig*. script. *neurolog.* T. II. p. 268.

240) *ibid.* p. 269.

sympathici, et sensationes ejusdem indolis, qui, quoniam a sola associatione idearum dependent, magis a legibus phantasiae quam ab intentione animae repeti debeant ²⁴¹). Ex his paucis principiis cognovimus magnum philosophum, qui acute et subtiliter cogitabat de legibus physicis, quibus organismus hominis regatur. Cujus quidem antecessor, Glissonius, viam patefecit ad systema Hoffmannianum. Hic acutissimus physiologus animali fibrae vim peculiarem vindicavit, quam irritabilitatem nominabat ²⁴²), tamen ejusdem leges minus clare quam postea Hallerus intelligens. Fibrae ad motus, quos cerebrum cum iisdem communicat, non per claram sensationem, sed per naturalem perceptionem aptae dicuntur. Praeterea divisit irritabilitatem in naturalem, vitalem et animale, et ex communicatione irritationis animalis interpretatus est condolationem partium ²⁴³).

Et Boerhaavius aliqua ex parte attentum se praebuit ad doctrinam de Consensu. Idem sibi animos captare scivit virorum doctorum,

---

²⁴¹) *ibid.*

²⁴²) Glisson. de ventriculo et intestinis. p. 172. (Amstelod. 1677. 12.)

²⁴³) *ibid.* p. 199.

qui jam, in antecessum, evaderent ad jurandum in verba Friderici Hoffmanni propensiores. Prolixè de sympathia agit in praelectionibus suis de morbis nervorum. Vocabulo autem sympathiae eum sensum subjicit, ut talem modum et rationem significet, quibus nervi per causam externam afficiantur, et homo in hominem vim exerit ²⁴⁴). Exinde vero patet, male eum usum esse hoc verbo, Consensui proprie sic dicto permulta mala et morbos cerebri tribuit ²⁴⁵), et magnum numerum vitiorum in diversis organis corporis humani recenset, utpote quibus morbi consensuales nasci solent, v. c. sordes in primis viis ²⁴⁶), et materia atrabilia ²⁴⁷). Deinde ostendit, quam ratione venena in stomachum immissa capiti operentur ²⁴⁸); tum pergit ad efficaciam explicandam, quam nervi stomachi et primarum viarum exerant in sensorium commune ²⁴⁹). Denique in peculiari capite contendit, omnibus nervis inextricabilem esse potestatem, secum invicem

---

244) Boerhaav. praelect. de morb. nerv. p. 421—458.

245) ibid. p. 349—350.

246) ibid. p. 358—363.

247) ibid. p. 363—370.

248) ibid. p. 370—375.

249) ibid. p. 375—377.

perquam celerrime communicandi stimulos; quam quidem potestatem praeprimis competere nervis stomachi, mesenterii atque intestinorum. Haec omnia illustravit multis exemplis ²⁵⁰).

Ceterum ex sorore Boerhaavii nepos, Kaauw Boerhaaviius doctrinam de Consensu majori studio tractavit ²⁵¹); Etiam si nil novi et insoliti exposuerit, tamen in hoc mihi videtur laude dignissimus, quod theoriam patris prolixius interpretatus est et magis magisque illustravit.

§. 27.

Jam vero Fridericus Hoffmannus in nova theoria, quam, placitis Glissonii et Leibnitzii monitus, condiderat, ut ceteris omnibus corporibus a natura productis, ita corpori animali quoque materiales vires adscripsit, per quas ipsius motus exerceantur et determinantur ²⁵²). Dicitur autem causa, ob quam corpora quaedam majorem habeant efficaciam, inesse in vi ac potestate sentientis animae, tam-

²⁵⁰) *ibid.* p. 382—387.

²⁵¹) Kaauw. Boerhaav. impetum faciens Hippocratis.

²⁵²) Fr. Hoffmann. op. omnia. vol. I. p. 97. (ed. Genev. fol. 1740.)

quam materialis, expansibilis et mirum in modum subtilis substantiae, utpote quae in cerebro animalium secernatur nec non in ipso sanguine reperiatur ²⁵³). Praeter circulationem insuper statuit motum fundamentalem, systolem puta et diastolem membranarum cerebri. Ita evenit, ut liquida nervorum materia, cujus omnia organa nervosa participia fiant, omnes corporis partes permeat ²⁵⁴). Ejusmodi motus admittitur in membrana medullae spinalis; quare nobis explicantur convulsiones ²⁵⁵). Idem motus propagatur usque ad intestina, ubi, quae per vices sibi succedunt, et contractiones et distractiones seu expansiones observantur ²⁵⁶). Vel ipsa cutis hoc motu vim sentit consensualem. Conjunctio, quam vocant dynamicam, partium corporis humani, s. Consensus, a nexu partium nervosarum et a consensione suorum alternorum motuum explicatur, qua in re simul ad distributionem nervi trigemini nec non recurrentis potissimum respicitur ²⁵⁷). Hoffmannus praeclarus de condolationibus obser-

---

253) *ibid.* vol. I. p. 83 et vol. II. p. 156.

254) *ibid.* vol. I. p. 85.

255) *ibid.* p. 86.

256) *ibid.* p. 65.

257) *ibid.* p. 309 et vol. III. p. 309.

vationes easque praeclare expositas nobis reliquit § 58). Attamen professus est, id quod experientiae repugnat, videlicet inter hepar et splenem haud posse statui (consensum²⁵⁸). Est Duodenum, cui majorem concedit potentiam in totum corpus, quam qui ante eum non concesserant. Cui quidem dat nomen Vicarii, quem esse dicit, ubi frequenter nascuntur morbi²⁶⁰). Ad quos pertinet gastritis, quam medici non raro male interpretati sunt. Enimvero biliosae interdum affectionis indolem ac speciem sumere videtur; plerumque ex animi affectibus nascitur²⁶¹), quapropter in numero sympathicorum morborum habenda est. Ex Hoffmanni dissertatione de Consensu conscripta auditur, exemplis medicamentorum anodynorum, clysterum sedantium, Chinae atque Martis evidentissime probatam esse condonationis, quam stomachus durante aliqua aegrotatione exserat, vim eximiam²⁶²).

And. Elias Buechnerus, professor Hallensis, omnium discipulorum et aaseclorum

258) Tissot l. c. p. 376.

259) Sprengel l. c. Bd. V. p. 132.

260) Fr. Hoffmann l. c. vol. I. p. 179.

261) ibid. vol. II. p. 120 et VI. p. 228.

262) Ejusdem dissert. da Consensu partium. §. 36.

Hoffmanni existit celeberrimus, atque præceptoris sui principia inumeris concertationibus defendit. In tribus Dissertationibus exposuit et explicavit Hoffmannianæ ideas de Consensu pedum cum intestinis abdominalibus ²⁶³), item primarum viarum cum peripheria ²⁶⁴) et uteri cum ventriculo ²⁶⁵). Neque tamen prorsus recte et absolute videtur mihi definivisse verbum Consensus, si dicit: „Consensum esse physicum partium corporis humani sentientium nexum, quo, una earum graviter affecta et mutata, aliis, cum ipsa per vasa nervosque connexis, simul assignem affert mutationem ²⁶⁶)“. Ipse Fridericus Hoffmannus, de Consensu disseruit ²⁶⁷). Ejusdem commentatio primus libellus est, in quo peculiariter et in specie de Consensu disputabatur.

Inter exteros scriptores conditorem mecha-

263) Buechner. dissertatio de Consensu pedum cum intestinis. Hal. 1749.

264) Ejusdem diss. de Consensu primarum viarum cum perimetro corporis humani. Hal. 1764.

265) Ejusdem resp. And. Carol. Buenger diss. de morborum capitis et ventriculi consensione. Hal. 1748.

266) Ejusdem diss. de mutua uteri cum ventriculo consensione. Hal. 1753. §. 4.

267) Fr. Hoffmann. resp. Georg. Theoph. Gumprecht — de Consensu partium. Hal. 1717.

nico-dynamicæ sic dictæ scholæ primus sequutus est Josephus Rega, professor Lovaniensis. Is enim edidit anno 1721 dissertationem, ubi disputat de condolatione partium in corpore humano²⁶⁸). At hancce dissertationem si Tissotius nominat primam, quæ de Consensu singulariter actum fuisset, valde erravit. Etenim jam anno 1717 illa Hoffmanni dissertatio e prelo prodierat. Quin adde, quod in Wasserbergii fasciculo Dissertationum unam reperimus, in qua Doctor creandus quidam Vindobonensis plane et perfecte de Consensu disseruit. Verum tamen auctor Consensu subaudivit facultatem nervorum, stimulos in ipsis excitatos ad eos nervos reflectendi, quibuscum conjuncti sunt. Incipit igitur tractare par olfactorium et sistit in nerviss acralibus²⁶⁹). Contra ea Rega operam dedit, sympathiam interpretandi ex participatione oscillationum, quæ fiunt ab altera membrana nervosa ad alteram; simulque idem dixit, nonnullas partes Consensu prorsus carere, quia propter rugosam naturam

---

268) Joseph. Rega de Sympathia seu de Consensu partium corporis humani. Hal. 1721.

269) Georg Egger (auct. Laurent. Gasser.) Dissert. de Consensu nervorum. Vindobon. 1706. in Wasserberg. op. min. fascicul. II. p. 159.

membranarum vel fibrarum ipsae oscillationes propagari nequeant. Praemissis his observationibus de condolationibus in universum, ad singulas sympathias primariarum partium unacum ceteris omnibus transiens, orditur in capite, et multis verbis magnum Consensum stomachi cum omnibus organis corporis declarat. Quo factum est, ut, a praeceptore discedens, non ex duodeno, sed ex stomacho qualescunque morbos proficisci, contenderet.

Universalem Consensum *Nicander Flemmyng* ita significavit, quod omnes partes primitus e nervis constant. Exgo sympathia omnium partium, maxime ea, quae est inter stomachum atque caput, efficit, ut stomacho debilitato, spiritus animales nimium aquosi fiant, unde nascuntur mala hypochondriaca nec non hysterica ²⁷⁰).

Ille satis notus *Senacius*, cordis humani ejusdemque motuum acutissimus ac diligentissimus spectator, de motibus sympathicis in corpore humano accidentibus egregie disseruit. Et *Henricus Fr. Delius*, professor Erlangensis, illius *Helvetici viri docti* primus antagonista,

---

270) *Flemmyng. Neurographia, s. de morbis hypochondriacis et hystericis. L. III. Eboraci 1740. 3.*

ubique in Adversariis suis innuit gravitatem Consensus; de quo ipse scripsit peculiarem Dissertationem.²⁷¹⁾ In hac exposuit, nervorum et vasorum cohaesionis, viciniae partium, et similibus functionum inter diversa organa causam esse Consensum. Praeterea addidit eam sympathiam; quae efficitur, quum eadem morbi materia ab una ad alteram partem transierit, qua in re simul respexit conjunctionem partium per vasa seroso-lymphatica effectam²⁷²⁾. Suadet igitur autem omnia, ut, dum medicamenta se diffundunt per venas et salubritas toto corpore percipitur, ad Consensum partium attendendum sit, propterea quod medicamentis ad organon primitus affectum vitia consensualiter affecti organa removeri queant²⁷³⁾.

§. 28.

Summa jure Haller us eorum virorum numero adscribendus est, qui praepollenti ingenio et scribribus studiis tantas res gesserunt, ut vel

271) L'anatomie de Heister avec des essais de physique sur l'usage des parties du corps humain. Paris 1724. 8. — cf. Haller. bibl. physiol. Tom. II. p. 158 et Tissot l. c. 376.

272) Delius Dissert. de Consensu pectoris cum ventre. Hal, 1743. 4.

273) Eiusdem. Adversar. fasc. V. coll. 21. p. 10. 11, et fasc. IV. coll. 18. p. 12.

seculis sequentibus demum opus sit, ut satis recte et intellegi et existimari possint. Est enim Hallerus, Qui, nullo interveniente, totum systema dynamicum composuit; Qui physiologiam juxta et anatomiam tam acute, tam diligenter, tamque subtiliter elaboravit, ut, qui eundem superavit, sciam neminem; est Idem, Qui remotis inveteratis physiologiae dogmatibus, mellioris formulae auctor prodiit. At quid opus est verbis? — Tamen licet mihi ejusdem praecepta de Consensu, quantum poterò, examinare. Quae vero fundata sunt sex legibus, ut sequuntur. I. Conjunctio per vasa. II. Analogia organisationis ususque. III. Continuitas membranarum. IV. Conjunctio nervorum peripherica. V. Conjunctio nervorum centralis. VI. Conjunctio per textum cellulosum²⁷⁴).

Quamvis Hallerus tali modo perbene exposuit leges Consensus, tamen secum ipse discors videtur, utrum in peripherica nervorum conjunctione, an in cerebro causam Consensus inquirere debeat. Quid? quod male constat sibi et plane semet ipsum impedit, si in loca aliquo physiologiae dicit? „Videntur in morbis

---

²⁷⁴) Haller's Grundriß der Physiologie. Uebersetzt nach der Wrisberg'schen Ausgabe von Konrad Fr. Uden. Berlin 1781. §. 568.

multa esse quae ostendunt, sensum atque mutationem, quae a sensu oritur, non ad cerebrum unicum, sed ad aliam etiam remotam partem corporis humani deferri, cujus nervus cum partis affectae nervo utrinque cohaereat²⁷⁵).“ Deinde plura proposuit exempla quibus demonstretur, stimulos ab altero ad alterum nervorum mediante conjunctione peripherica deferri. At sequenti pagina verba leguntur haec: „in cerebro tamen eam conjunctionem potius, quam in nervis locum habere, vel ex ipso sensu conjicias, quem anima percipet, et qui nullus esset, nisi ad cerebrum impressio illa quaecunque dolorifica perveniret²⁷⁶),

Ceterum principia Praeceptoris, tam bene emeriti ac suo apte ingenio maxime excellentis, promulgavit primus Rahnus²⁷⁷); et Danielis Langhansius potissimum Consensum par-

²⁷⁵) Haller. Elementa physiologiae. Tom. IV. Sect. VII. §. 23. p. 320.

²⁷⁶) ibid. p. 332. — cf. Haller. de nervi intercostalis origine. Coroll. IV. et ejusd. Elementa physiologiae. Tom. III. lib. VIII. Sect. 4. §. 36. p. 302.

²⁷⁷) Joh. Henr. Rahn. mirum inter caput et viscera abdominis commercium. Goett. 1771. — cf. Schlegelii sylloge opusculorum de sympathia. Lips. 1787. 8.

tium examinando disquisivit ²⁷⁸). Hi ambo scriptores ob subtilitatem et popularitatem laudandi sunt.

Fregit Hallerus sententiam, quam Baglivius et Fr. Hoffmannus ferebant de Consensu, quatuordecim exemplis coarguens, matrem duram carere omni sensibilitate ²⁷⁹). Quis est, qui, illis decenniis quae tam multa commemorabilia protulerant, praeterlapsis, eorundem heroem ejusque doctrinam sensu intimo denegare potuerit? —

§. 29.

Condito systemate organico - dynamico, omnes medici eruditiores, decem ultimis annis superioris aevi viventes, persuasissimos sibi habuerunt de veritate et utilitate eorum, quae nemini praeter Hallerum adhuc cognita videbant. Cujus vero placita de Consensu partium in corpore humano, non ab omnibus medicis probata sunt. Inter quos Tissotius rejecit leges Hallerianas quae Consensum spectant. Refert enim ad categoriam harum legum solummodo ea phaenomena, quae redeunt ad con-

---

278) Langhans. diss. de Consensu partium. Goett. 1749.

279) Haller. op. minor. vol. I. p. 345.

junctionem originum nervorum in cerebro et medulla spinali. Atque consentit magis cum Whyttio Anglico, explicationem Consensus ex ramorum nervorum junctione factam vituperante. (vid. §. 26.) Est idem Tissotius primus, qui peculiari capite operum suorum historicas notas suppeditat ad doctrinam de Consensu relatas ²⁸⁰⁾. Postea censorem facit theoriae Hallerianae ²⁸¹⁾ et Whyttianae ²⁸²⁾, cui posteriori se favere profitetur. Meckelii scripta historice censens, quae eis continentur, indicat ²⁸³⁾. Ex more Whyttii phaenomena consensualia exponit. Incipit igitur in capite et descendet ad pectus, ad abdomen membraque externa. Perbene haec omnia illustravit Exemplis. Et interest legere expositionem controversiae, utrum Consensus cernatur in conjunctione originum nervorum, in cerebro, an ex anastomosibus ramorum nervorum nascatur. Illud probant: Willisius, Peraultius, Astrucius, van Swietenius, Kaauw Boerhaavius, Marherrus, Whyttius et ipse Tissotius. In hanc jurant: Vieussenius,

---

280) Tissot. l. c. p. 373—377.

281) ibid. p. 377—381.

282) ibid. p. 387—395.

283) ibid. p. 382.

Hermannus Boerhaavius, Bergenius, Waltherus, Vaterus, Buechnerus et Meckelius²⁸⁴). In fine totius capituli Tissotius adjecit indicem anastomosium nervorum praecipuarum, ut inserviant explicandis phaenomenis sympathicis²⁸⁵). Caput sequens, ubi de metastasibus nervorum agitur, ex parte ad doctrinam de consensualibus, antagonisticis et vicariis vitae functionibus pertinet. Quam ob rem hoc loco nominandum putavi.

Magna est Meckelio scriptori celebritas. Hanc testatur ipsius concertatio de qua diximus²⁸⁶). Sunt quinque functiones, quas Meckelius tribuit quinto pari nervorum.

- a) Hoc jungit faciem, truncum et membra externa;
- b) partes ad vitam necessarias et caput.
- c) Efficit mutationem vultus in animi affectibus.
- d) Confert suum ad omnes perficiendos sensus,
- e) Est motuum musculorum causa²⁸⁷).

---

284) *ibid.* p. 386.

285) *ibid.* p. 483.

286) Fr. Meckel. *dissert. de quinto pari nervorum in Ludwig. Scriptor. neurol.*

287) *ibid.* §. 107.

Neque hic nequaquam silentio praeterire possum Brandisii librum de Metastasisibus²⁸⁸). Quo quidem Darwinii fidelis translator verum philosophicum cultorem physiologiae se praestitit, una et peritissimum scriptorem. Edito libro sententiam illam firmare voluit ac studuit, omnes, quae adhuc sine animo et sine sale exhibitae fuerant, explicationes metastasium ex migratione ac resorptione organicae materiae liquidae quae in suo organo secreta est, falsas et non sufficientes esse. Lex est, inquit, ut, efficacia morbose immutata vel prorsus retardata organi, cessante secretionem hepatis, ad vicem hujus accedit cutis, et ita vicaria facta continuationem intermissarum functionum suscipit hepaticarum.

Admodum perfecte exposuit Brandisius, stabilita theoria, singulas vicarias actiones organismi humani. Ne unum quidem phaenomenon, in quo illas conspiceri possis, neglexit. Quam ob rem permagna in aetiologiam et incredibilia habet promerita. Etenim causam et fundamentum multorum morborum simpliciter et clare agnovit in turbatione primitivae actionis

---

²⁸⁸) Brandis Versuch über die Metastasen. Hannover 1798.

et in ipsa vitae actione vicaria per illam effecta. Quoad theoriam fere omnia effusit, nec multum reliquit, quod post eum dicerent alii scriptores. Inde factum est, ut in scriptis de hac re postea editis nil nisi variegatam reperiamus compilationem, eorum potissimum, quae jamjam Willisius, Vieussenius, Whyttius, Hallerus, Tissotius et Brandisius et dixerunt et docuerunt. In quolibet physiologiae compendio auctor peculiare caput soli magno Consensui assignavit et dedicavit. Disserendi autem modus tantum in eo differt, ut quisvis physiologus pro suo ingenio de rebus judicet earumque imagines ad usum systematis, quod ipse composuit, animo repraesentet. At qui bene vidit, bene narrat. Hoc potissimum Galilio et Reilio dicendum, nemo non intelliget. Ille quidem exponit: sympathiam effici per nervos, per circulationem humorum, per continuitatem membranarum, per junctionem vasorum, per similitudinem structurae ac functionum, per textum cellulose ubique diffusum; forsitan et per alias res, quae non cadunt sub sensus²⁸⁹).

Atque Reilius qui nullivi in arte sua ob-

coecatus erat, acriter res doctrinam de Consensu spectantes observavit, omnia notavit et aliis aperuit oculos, quo evaderent magis magisque peritiores atque doctiores. Idem Reilius, literarum et doctrinae amantissimus, Minervaeque sacerdos carissimus, dicit²⁹⁰⁾: ad duo principia reduci posse Sympathiae leges.

I°. Quam diu organa, et praecipue nervi in salvo statu manent immutata, tam diu sympathia observat ac tenet nervorum cursum, situm, originem et conjunctiones. Opinatae autem degressiones ab hac lege vel in ipso salvo statu obveniunt: nimirum per associationem motuum et idearum, nisi forte per transitum subtilis alicujus materiae in systemata vasorum vel nervorum, ab altero, seu vaso, seu nervo, ad alterum.

II°. Sin autem, imminente morbo, sensibilitas nervorum aut immodice augetur, aut minuitur, aut immutatur, prout res sic habet: tunc leges sympathiae pari vici immutatae sunt

---

290) Reil dissert. de organorum corporis humani tam energia seu activitate interna, quam cum organis sociis connectione seu sympathia. resp. Dav. Veit. Halae 1797. In Reil's Archiv für die Physiologie, II. Bd. 3. Heft, S. 516. — cf. Reil's Archiv u. s. w., Bd. I., Heft I., S. 109—113. — Ejusdem Fieberlehre, Theil IV., S. 27, Zweite Auflage. 1805.

et phaenomena perquam mira et insolita exinde
proveniunt.

Ceterum vim ingenii, quo Reiliius excellabat, ejusdemque rerum penitus cognoscendarum studium testantur, quae recens prodita sunt memoriae de inventis medicis et omni genere literarum. Quis est, qui non noverit commentationem, quam scripsit Ille de vi vitali? Quis invenitur, qui Eum non cum grata memoria audiverit disserentem de Consensu? Quotusquisque est, qui non legerit apud hunc classicum scriptorem de Coenaesthesi?*) Neque habeo igitur, opinor, quod immortalis viri opiniones placitaque pluribus hic examinem.

Etiam Hufelandius, vir clarissimus, in favorem Consensus, Antagonismi et Antenergiae diligens indagator veri itemque peritissimus medicus prodiit ²⁹¹). Illa autem Trevirani hypothesis, toti ejusdem doctrinae de Consensu nervorum innexa ²⁹²), etsi magnam machinationem et sagacitatem auctoris patefacit, tamen est nil nisi mera hypothesis, ita, ut eam

---

*) De Coenaesthesi. Halae 1794.

291) Hufeland's Pathologie. I. Thl. S. 272—314.

292) Trevitanus physiolog. Fragmente. Thl II. No. 2.

exponendam nolim hoc loco suscipere. Jamne vix satis aequum videtur, quod equidem extra fines terminosque Dissertationis egressus fuerim? At me defendit, credo, ipsius necessitatis rem diligenter enarrandi excusatio.

Quod superest, liceat mihi excitare scriptores, qui de nostra re tralatitium, nisi quid novi, protulerunt:

Rahn's physische Abhandlungen von den Ursachen der Sympathie, von dem Nachtwandeln und dem Magnetismus. Aus dem Englischen von J. Weise. Leipzig 1790.

Gutfeldt, die Gegensätze im thierischen Organismus, in Stüßen's vermischten Schriften, Bd. I. No. 6.

Ejusdem Versuch zur genauern Bestimmung des Gesetzes der Wechsel-Erregung: in Dömling's Archiv, Bd. I. No. 2.

Ejusdem Ueber das Verhältniß der Wechsel-Erregung, Nerven-Wirkung und Bewegung im thierischen Organismus. Göt. 1803.

J. M. R. Luziniaga, von den wechselseitigen Thätigkeiten des Blut- und Nervensystems. Uebersetzt von A. Winkelmann. Braunsch. 1804.

Sic hisce meis Animadversionibus historicis finem imponens, Lectores aestumatissimos observantissime rogatos cupio, velint hoc specimen benevolis oculis excipere, illoque in dijudicando magis ad voluntatem indicandi fontem, unde gravissima doctrina de Consensu, usque ad recentissima tempora tractata, exhausta fuerit, quam ad vires ipsas respicere, et, quae facile iudicio minime probabantur, ea novello auctori pro summa sua erga literas humaniores humanitate ac benevolentia ignoscere et condonare.

Corrigenda.

Pag. 1. lin. 16. pro „parcerem“ lege „peperci.“

— 5. — 23. — „*avri*“ pro „lege“ „*avri*“ pro „loco,“

T h e s e s.

I.

Sententiae Hippocraticae: *ἡ νόσος φύσιν ἔχει*
consentio.

II.

Asphyxiam morti semper praecurrere contendo.

III.

Plures sunt hominum species.

IV.

Nervus sympathicus maximus neque e cerebro,
neque e medulla spinali originem suam
ducit, sed ex tot cerebellis componitur,
quot sunt ganglia tam cervicalia, quam tho-
racica et abdominalia.

V.

Omnes morbos, quos chirurgicos vocant, vel
ad formam laesam, vel ad nisus formativi
abnormem efficaciam reduci posse opinor.

VI.

Keratomyxidem omni cataractam operandi me-
thodo praefero.

VII.

Materia medica, ut therapeuticae generalis pars,
non aliter ac secundum ejus principia ela-
boranda est.

VIII.

Mesmerismus mehercule! remedium maxima
laude dignum est.

IX.

Foetus nondum ex utero exclusus jam lue vene-
rea infectus esse potest.

X.

Officium artis obstetriciae, quoad obstetricum,
qualis nunc est cultum, solis viris conce-
dendum esse autumo.

XI.

Matris phantasia nimie exaltata monstris gignen-
dis quam maxime favet.

XII.

Phantasia in sphaera animi idem est quod nisus
formativus in sphaera corporis.

XIII.

Credo in revelationem (Offenbarung) et pro
arte medica.